

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

Застосування міжпредметних зв'язків в початковому курсі української мови

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 211.1 М групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Захарченко Анастасія Олексіївна

Керівник к. пед. н., доцентка Чабан О.В.

Рецензент к. пед. н., доцентка Голінська Т.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Концептуальні засади дослідження проблеми міжпредметних зв'язків у навчанні	7
1.1. Проблема міжпредметних зв'язків у сучасній школі в науковому вимірі.....	7
1.2. Міжпредметні підходи до навчання в системі інноваційних педагогічних технологій.....	12
РОЗДІЛ 2. Особливості впровадження міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови	26
2.1. Види міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови та методика їх практичного застосування.....	26
2.2. Організація та зміст експериментально-дослідного навчання початкового курсу української мови із застосуванням міжпредметних зв'язків.....	48
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	77
Додаток А. Інтегрований урок читання з теми: Уявлення про ознаки віршів-небилиць <i>М. Сингаївський „Що воно за диво?”</i> , <i>П.Мовчан „Сіяв шпак”</i> , <i>А.Григору „Переплутанка”</i> (2-й клас).....	77
Додаток Б. Кодекс академічної доброчесності.....	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що потреби сучасного суспільства декларують вимоги до формування всебічно розвиненої особистості, починаючи з етапу початкової освіти.

Модернізація освітньої системи, зокрема концептуальні засади Нової української школи спрямовують на підготовку молодшого школяра, який би вільно володів унормованою українською мовою, доцільно користувався б нею в різних комунікативних ситуаціях. Реалізація означених соціально-педагогічних вимог в початковому курсі української мови може бути логічно доповнена актуалізацією опорного матеріалу з інших предметів.

Вивчення лінгвістичного матеріалу на уроках української мови з опертям на базові знання та вже набуті в процесі навчання уміння й навички з інших навчальних дисциплін реалізується засобом міжпредметних зв'язків.

Нормативні документи Нової української школи (НУШ) передбачають практичні можливості для інтеграції та застосування міжпредметних зв'язків на уроках української мови. Відповідно педагоги, які працюють в початковій школі мають реалізовувати творчий підхід до організації та проведення уроків навчання грамоти та української мови, застосовуючи міжпредметний потенціал в освітньому процесі.

Усвідомлення означеного вплинуло на вибір теми дослідження «Методика застосування міжпредметних зв'язків в початковому курсі української мови».

Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що проблема порушена у випускному дослідженні є актуальною в площині української лінгводидактики. Науковий інтерес до неї підтверджують

праці Г. Дорош, А. Каніщенко, М. Пентилюк, Л. Петрик, Г.Ткачук, Н.Ружицької та ін..

Окремої уваги заслуговує психолінгвістичний аспект проблеми міжпредметного навчання. Саме тому значущими для аналізу порушеної проблеми є наукові погляди В.Бехтерева, О.Леонтьєва, І.Сеченова.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності сучасного педагога дошкільної та початкової освіти» (державний реєстраційний номер 0117U003762).

Мета кваліфікаційної роботи полягає в аналізі міжпредметних зв'язків у початковому курсі курсі української мови та методиці їх практичного впровадження .

Поставлена мета зумовила розв'язання низки **завдань**:

- проаналізувати науково-методичну літературу з досліджуваної проблеми;
- дослідити концептуальні засади проблеми міжпредметних зв'язків; зокрема акцентовано увагу на їх можливостях у сучасній школі в науковому вимірі;
- акцентувати увагу на потенційних можливостях міжпредметних зв'язків у сучасній школі в науковому вимірі;
- визначити роль міжпредметних підходів до навчання в системі інноваційних педагогічних технологій;
- дослідити особливості впровадження міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови;
- організувати та розробити експериментально-дослідне навчання української мови із застосуванням міжпредметних підходів.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що рівень оволодіння лінгвістичним матеріалом в учнів молодших класів підвищиться за умови систематичного застосування міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови.

Об'єктом дослідження є процес навчання української в початковій школі.

Предмет – міжпредметні зв'язки та методика їх упровадження в початковому курсі української мови.

Для вирішення поставлених завдань було застосовано такі **методи дослідження**: емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування, метод експерименту, узагальнення; теоретичні – аналіз і синтез, метод індукції та дедукції, порівняння, класифікації, статистичної обробки даних.

Новизна дослідження полягає в наступному:

- проаналізовано міжпредметні зв'язки у початковому курсі української мови та впроваджено їх у спеціально розроблене експериментально-дослідне навчання молодших школярів;
- розроблено, апробовано та практично впроваджено в освітній процес вправи і завдання із української мови, методичний апарат яких було спрямовано на формування міжпредметної компетентності молодших школярів;
- узагальнено наукові засади психофізіологічної специфіки особистості, які стали засадничими для розуміння психології та фізіології молодшого школяра та можливості застосування технології Зайцева в міжпредметному контексті навчання української мови.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані студентами для підготовки до практичних занять з методики навчання української мови та під час роботи над курсовими дослідженнями з цього навчального курсу .

Апробація дослідження: Розроблено комплекс вправ і завдань з розділу «Частини мови» (теми «Прикметник», «Прислівник», «Числівник») на міжпредметній основі. Апробацію було організовано на базі Херсонської загальноосвітньої школи I-III №13 Херсонської міської ради.

Кваліфікаційну роботу було обговорено на засіданні кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти під час попереднього захисту;

Публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи було висвітлено у тезах до Всеукраїнської науково-практичної конференції з теми «Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога» («Формування в учнів початкових уявлень про стилі сучасної української мови»).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У НАВЧАННІ

1.1. Проблема міжпредметних зв'язків у сучасній школі в науковому вимірі

Формування мовної особистості сучасного молодшого школяра не обмежується суто мовно-мовленнєвою підготовкою та опрацюванням лінгвістичного матеріалу. Державно-нормативні документи спрямовують освітній процес на формування усебічно розвиненої особистості. Означене можливе за умови здатності використовувати набуті знання, уміння й навички з одного навчального предмету в міжпредметній площині. Саме тому проблема міжпредметних зв'язків є актуальною в системі освіти (зокрема початкової). Вона викликає науковий інтерес учених, педагогів-практиків. Її теоретичне дослідження створює практичні передумови для перспективного практичного впровадження в освітній процес.

У межах предмету нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати наукові позиції учених щодо проблеми міжпредметних зв'язків та понять, що з нею пов'язані.

У науково-методичній літературі міститься чимало поглядів учених щодо порушеної проблеми та наукових аспектів дотичних до неї. Про це свідчать праці Г. Дорош, А. Каніщенко, М. Пентиліук, Л. Петрик, Г.Ткачук, Н.Ружицької та ін..

Для нашого дослідження цінним є тлумачення міжпредметних зв'язків, яке запропоновано авторами Словника-довідника з української лінгводидактики. У роботі ми будемо спиратися саме на нього. Так, авторський колектив учених-лінгводидактів наголошує, що

міжпредметні зв'язки – це: «...взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою»[37, С.151].

Нам імпонує представлене визначення, оскільки воно вказує на узгодженість базових позицій між навчальними предметами та метою їх вивчення. Українська мова як навчальний предмет пов'язана з іншими дисциплінами, що дає можливість для використання опорних знань кожного з них у процесі міжпредметної інтеграції.

На думку М.Пентилюк, української мова активно демонструє міжпредметні зв'язки з літературою, історією. Дослідниця зазначає: «... українська мова пов'язана з літературою- мистецтвом слова, скарбницею духовних цінностей, що сприяє розвитку моральної, естетичної, комунікативної культури учнів, демонструє учням зразки використання мовних засобів для висловлення думок, почуттів, опису зображуваного...»[37,С.151]. Науковці вказують на наявність системи термінів, яка є визначальною для кожного предмету, але при цьому ґрунтується на загальнолексичних закономірностях, що також підкреслює роль міжпредметних зв'язків.

Для предмету нашого наукового пошуку важливим є той факт, що на прикладі міжпредметних зв'язків мови та літератури учні спостерігають лексичне багатство української мови в практичному вияві. Приклади художніх літературних творів містять синоніми (синонімічні ряди), антоніми, фразеологізми. Саме такі міжпредметні зв'язки сприяють опануванню мовно-зображувальних художніх засобів. Учні спостерігають у тексті роль епітетів, порівнянь, звертань та їх значення.

Автори Словника-довідника з української лінгводидактики вказують на міжпредметні зв'язки української мови та історії. Вони підкреслюють, що цей зв'язок демонструє «...розвиток мов, значення слів, фразеологію мови...»[37,С.151].

Практичне впровадження міжпредметних зв'язків в освітній процес пов'язано такими поняттями як інтеграція, інтегрований урок, міжпредметна компетентність та ін.. Аналіз науково-методичної літератури дозволив засвідчити актуальність та перспективність проблеми міжпредметних зв'язків в освітньому процесі загалом та початкової школи зокрема. Оскільки порушена в дослідженні проблема є актуальною та популярною в науковій площині, то вважаємо за доцільне представити ключові поняття та їх наукове трактування для того, щоб уникнути різнотлумачень.

Проілюструємо це у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1- Наукове тлумачення основних дефініцій дослідження

Термін	Наукове тлумачення
Міжпредметна компетентність	- це здатність учнів застосовувати з-поміж проблем міжпредметного характеру знання, уміння й навички, способи діяльності та ставлення, що належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей [37,С.151]
Інтеграція	- процес і результат взаємодії елементів (із заданими властивостями), що супроводжується відновленням, встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між ними на основі достатньої підстави, в результаті чого формується інтегрований об'єкт (система) з якісно новими властивостями, в структурі якого: - зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів[24,С.333]

Продовження таблиці 1.1. Наукове тлумачення основних дефініцій дослідження

1	2
Інтегровані інновації	- інновації, що передбачають об'єднання інтенсивного та екстенсивного шляхів розвитку педагогічної системи за умови ретельного дослідження невикористаних резервів педагогічної системи, які виявляються на межі різнопланових, різнорівневних і різнохарактерних педагогічних підсистем та їх компонентів [24, С.333]
Інтегрований урок	- це урок, на якому визначають складні питання, що є предметом розгляду різних навчальних дисциплін: мови, літератури, образотворчого мистецтва; меншою мірою - мови і математики, мови і географії [37, С.151]
Інтегрований підхід до навчання	- це підхід, що ґрунтується на об'єднанні знань із різних предметів, об'єднаних спільною дидактичною метою
Внутрішня інтеграція	- така, що передбачає об'єднання опорних знань у межах одного навчального предмету
Зовнішня інтеграція	- така, що передбачає об'єднання опорних знань із різних навчальних предметів
Інтегративний принцип когнітивної методики навчання	- провідний принцип когнітивної методики навчання, що стимулює співпрацю словесників з учителями інших навчальних дисциплін-літератури, історії, географії, музики тощо.

Узагальнення основних дефініцій ілюструє важливість набуття учнями міжпредметної компетентності, адже мовна освіта не повинна бути ізольованим освітнім процесом. Система наукових знань є досить розгалуженою, тому знання, уміння й навички, які учні отримують на різних уроках взаємопов'язані. У зв'язку з цим задача педагога полягає в тому, щоб методично доцільно виділити опорний матеріал, який можна інтегрувати.

У межах аналізу предмету дослідження було акцентовано увагу на понятті міжпредметної компетентності. Дана категорія не може бути недооцінена як науковцями, так і сучасними педагогами-практиками. В умовах глобалізації світу, стрімкого технічного прогресу зростає потреба у формуванні всебічно розвиненої особистості. Відповідно українська мова в цьому аспекті має значущу роль. Вона виступає як засіб комунікації, засіб передачі інформації. Саме тому в сучасному науковому просторі зростає увага до навчання української мови із застосуванням опорних знань з інших предметів або освітніх галузей.

На думку вчених-лінгводидактів, міжпредметна компетентність у своєму підґрунті містить такі зв'язки української мови, які інтегруючись з іншими навчальними предметами впливають на «...розвиток інтелектуальних, духовних і морально-етичних якостей особистості, її свідомості, мислення, комунікативної компетентності» [37, С.151].

Проблема інтеграції в навчанні, інтегрованого уроку, застосування інтегрованого підходу не нова в українській освіті. Вона завжди привертала увагу науковців та педагогів-практиків. Останнім часом дослідження інтегрованого навчання та застосування на практиці інтегрованого підходу актуалізувалося. Це зумовлено тим, що реформування освітньої системи в Україні передбачає пошук таких підходів до навчання, зокрема молодших школярів, які б відповідали сучасним суспільним запитам до формування розвиненої особистості.

Модернізація початкової освіти відзначилася появою Нової української школи (НУШ). В її освітній стратегії роль інтегрованого навчання задекларована державно-нормативними документами. Про це свідчать Державний стандарт початкової освіти, Освітня програма для початкової школи, діючі підручники[41].

Аналіз державно-нормативної бази вказує на те, що в НУШ надається перевага міжпредметним зв'язкам, застосуванню інтегрованого навчання. Учителі НУШ активно використовують елементи внутрішньої та зовнішньої інтеграції. Ілюстративним прикладом такого застосування, наприклад у першому класі, є уроки навчання грамоти. На цьому предметі розвиток навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання, письмо). Водночас передбачено й міжпредметну інтеграцію за рахунок зовнішніх і внутрішніх зв'язків із читанням, математикою, фізичною культурою, образотворчим мистецтвом тощо.

Аналіз науково-методичної літератури та державно-нормативних засад свідчить про те, що міжпредметні зв'язки в системі сучасної освіти посідають чільне місце. Їх застосування, зокрема в початковому курсі української мови, сприяє не тільки успішній роботі з лінгвістичним матеріалом, а й забезпечує розвиток міжпредметної компетентності. Усе означене створює передумови для формування й розвитку мовної особистості молодшого школяра, який не тільки розуміється на основних нормах української мови, а й вміє їх доцільно застосовувати в різних життєвих, комунікативних ситуаціях.

Отже, аналіз науково-теоретичного підґрунтя порушеної в дослідженні проблеми міжпредметних зв'язків дозволяє констатувати її актуальність у площині сучасної освіти загалом та української лінгводидактики зокрема.

1.2. Міжпредметні підходи до навчання в системі інноваційних педагогічних технологій

Сучасна система початкової освіти зорієнтована на застосування педагогічних інновацій. На активне впровадження новітніх підходів до навчання молодших школярів спрямовує стратегія Нової української школи. Повною мірою це стосується й мовної освіти молодших школярів. Серед сучасних інновацій в освіті учнів початкових класів чільне місце посідають модульні та локальні інноваційні педагогічні технології. Їх актуальність на сучасному етапі початкової освіти посилюється упровадженням міжпредметних зв'язків.

Розглянемо детальніше наукове тлумачення понять «модульні» та «локальні» технології. Дослідниця проблематики педагогічних технологій Ілона Дичківська розглядає їх у своєму доробку так: «Модульні і локальні технології спрямовані на удосконалення певної частини педагогічного процесу, в якому модулем є самостійна функціональна частина»[24, С.203]. В нових умовах навчання такі педагогічні технології мають практичну значущість та характерні тим, що вони можуть охоплювати окремі ланки освітнього процесу. Вони можуть функціонувати окремо одна від одної або становити елементи окремих системних технологій.

У межах предмету дослідження важливим є той факт, що міжпредметні зв'язки, які в початковому курсі української мови можуть бути реалізовані в межах означених технологій. Практичним прикладом такої педагогічної інновації є технологія М.Зайцева.

Дана технологія розроблена педагогом-філологом Миколою Зайцевим. Вона ґрунтується на інноваційних підходах до навчання грамоти (читання, письма) й математики та характеризується високими результатами навчання молодших школярів.

Міжпредметні зв'язки у навчанні грамоти та математики в технології М.Зайцева базуються на наукових відкриттях про психічні та психофізіологічні особливості розвитку людини. Наукові засади психофізіологічної специфіки особистості, які дослідили та описали фізіолог І.Сеченов, психолог і психіатр В.Бехтерев, психолог О.Леонтьєв стали засадничими для розуміння психології та фізіології молодшого школяра та можливості застосування технології Зайцева в міжпредметному контексті навчання.

Аналіз наукової літератури дозволив узагальнити здобутки видатних учених та представити їх у дослідженні. Унаочнимо сказане за допомогою таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.- Концептуальні засади технології М.Зайцева

Наукова позиція вченого щодо психофізіологічних процесів	Характеристика психофізіологічного процесу	Практичне втілення наукового відкриття в технології М.Зайцева та результат
І.Сеченов: «психічні явища є обов'язковим компонентом будь-якого поведінкового акту; складник рефлексів; реакція-відповідь організму на впливи, які здійснюються через нервову систему» [24, С.204]	«Тимчасовість психічних актів у свідомості пояснюється розчленуванням моментів сприймання на окремі ланцюги через рухові реакції людини» [24, С.204]	Важливість ролі членування сенсорного потоку та вирішальне значення рухових реакцій учня в процесі сприйняття інформації Результат: урахування цих досліджень дозволила М.Зайцеву створити навчальні посібники, у процесі роботи над якими, учні абсолютно звільнені від регламентованої поведінки. Введення в навчальну діяльність

		ігрових ситуацій з елементами змагання. Створення під час навчання позитивних емоцій, які нормалізують та активізують функціональні системи організму дитини
1	2	3
О. Леонт'єв: ритмізація діяльності сприяє оздоровленню	«До оздоровчих факторів належить ритмізація діяльності, що виявляється під час навчання грамоти у ритмічних звукових подразненнях, ритмічних рухових відповідях дітей; у дозованих емоційних акцентах; у ритмічних рухах кисті дитини» [24, С.204]	Важливість оздоровчих ефектів у формуванні правильної постави учнів під час письма, рухова активність, фіксація погляду. Результат: урахування цих досліджень дозволило М.Зайцеву організувати індивідуальний підхід до навчання учнів, дистанціювати свою технологію навчання від вербально-логічного сприйняття інформації, яке породжує ефект «беззмислової багатомовності»

Наведена у таблиці 1.2 інформація цінна для нашого дослідження тим, що вона перегукується з ідеями сучасних психофізіологів про важливість емоційних компонентів у навчанні мови[24,С.205].

Міжпредметність у навчання молодших школярів засобом технології М.Зайцева виявляється в розвитку мовлення учнів та навчанні читання. Учений пропонує не «виривати дитину з контексту її природнього буття»[24, С.205]. Педагог радить поєднувати процес

навчання читання зі співами, гою тощо. У науковому доробку М.Зайцева містяться такі рекомендації:

1. Запам'ятовування складів слова у формі коротких складових пісень у вигляді фонетичної розминки.
2. Проведення фонетичної розминки, що супроводжується ритмічними рухами.
3. Задіювання усіх органів чуття під час навчання: безмежні можливості зору, слуху, нюху, тактильного сприймання.

У дидактиці міжпредметність технології М.Зайцева відзначилася розробленням та введенням у навчання школярів «Кубиків Зайцева» за допомогою яких відбувається навчання читання, зв'язного мовлення, співів та математики на міжпредметній основі. Це дидактичний засіб у вигляді гри-посібника, що складається з 52-х картонок-трансформерів, 3-х таблиць і методичних коментарів. Картонки за потреби складаються в кубики різних категорій залежно від мети навчання.

Наприклад:

- за кольоровими ознаками (колір в залежності від того - одно- або двобуквені, трибуквені склади);
- за вагою;
- за об'ємом;
- за звучанням наповнювача (залізо, дерево, відсутність звуку тощо);
- за поєднанням ознак.

Навчання читання за технологією М.Зайцева передбачає сприймання складу на слух і усвідомлення того, як він звучить (глухо, м'яко, дзвінко). Виучувані склади розташовують в таблиці та співвідносять за звуком, який він передає. Навчання читання реалізується в три етапи. Розглянемо їх детальніше:

1. Ознайомлення з кубиками, таблицями та робота над складами.

Мета: розрізнення кубиків за кольором і звуком, який вони передають ; називання складів на кубиках та визначення їх у таблицях.

Оскільки кожному кубику відповідає певний стовпчик або рядок у таблиці, то учні вчаться не тільки називати, читати склад, а й співвідносити його з певним місцем у таблиці.

На цьому етапі роботи учні розвивають пошукові навички, запам'ятовують десятки варіантів звукосполучень та розрізняють горизонтальне й вертикальне положення стовпчиків й колонок.

Учням пропонуються вправи з елементами гри «Як звучить кубик?», «Знайди кубик, який назвав товариш», «Знайди на кубику золоту букву і утвори скла» тощо. Ігри із складами змінюються на ігри зі словами «Склади назву до картини», «Склади слово написане на картці» тощо. Доцільною є гра «Складове лото», під час якої використовують зображення тварин, овочів, фруктів та картки з неповним написом їх назви. Учні мають дібрати склад, якого не вистачає.

Таке навчання відбувається в невимушеній, емоційній атмосфері та передбачає змагання.

2. Читання одного слова.

Мета: навчити співвідносити склади, читати слова.

Навчання читання відбувається за допомогою складових карток, які написані великим і яскравим шрифтом для полегшення їх зорового сприйняття. На цьому етапі роботи провідною є не гра, самоорганізація. Учням пропонуються завдання «Знайди слово навпаки», «Знайди своє ім'я», «Вибери іншу назву для іграшки» тощо.

Така робота стимулює розвиток мовлення, активізує мислення, сприяє виділенню характерних ознак предметів, що означені на картках.

3. Читання тексту, ігри-тексти.

Мета: навчити учнів читати тексти, закріпити вміння впевнено читати окремі слова, відтворювати зміст прочитаного.

Учням пропонуються ігри-головоломки, робота з різними текстами. Наприклад: «Знайди продовження слова», «Який предмет описано?» тощо. Методично доцільною є гра «Схожий-несхожий». Тут учням пропонується картка із зображеннями схожих за розміром (кольором, матеріалом тощо) предметом (рослиною, явищем тощо) . Потрібно прочитати текст із описом, помислити і пояснити чому саме цей предмет учні вважають описаним у тексті.

Так діти вчать ся знаходити спільне і відмінне, упізнавати предмет за описом, використовувати елементи опису у власній розповіді.

Загальним результатом такого навчання має стати навичка читання, висловлювання та запам'ятовування. Важливо давати учням для закріплення означених навичок читати приказки, прислів'я, тексти виховного характеру.

У процесі навчання читання та розвитку мовлення реалізується принципово **інноваційний підхід до навчання** – складовий із поєднанням зі співами. Прикметно, що такий підхід дозволяє розвивати навички співу, використовувати всі види пам'яті, максимально застосовувати різноманітну наочність, що сприяє виробленню естетичного смаку в учнів.

Здійснений аналіз технології Зайцева свідчить, що навчання читання, мовлення та співів відбувається на основі міжпредметних зв'язків та реалізується завдяки складовому, а не фонематичному принципу навчання.

Застосування міжпредметності в навчанні молодших школярів відбувається у процесі формування математичних навичок. За технологією Зайцева використання міжпредметних зв'язків підкріплюється використанням гри-посібника «Мільярдер». Її сутність полягає у застосуванні двох наборів числових стрічок із цифрами від 0

до 9, від 10 до 19..., від 90 до 99. За їх допомогою відбувається навчання числових рядів, десятків.

Використовують різнокольорові таблиці. Наприклад, для вивчення та закріплення знаків «+», «-», «=» обирають таблиці зеленого кольору. За допомогою таблиць червоного кольору на елементарних математичних прикладах молодшим школярам демонструють дії множення та ділення.

Ознайомлення учнів із числами, цифрами в межах вивчення сотні відбувається за допомогою чотирьох образів, які унаочнюють міжпредметний зв'язок: звукового, графічного, кількісного, компонувального.

Проілюструємо це на прикладі вивчення числа 57. Учні сприймають його у сукупності ознак – чувають звуки (п'ятдесят сім); бачать кількість предметів представлену цим числом (скільки кружечків, квадратиків...).

Дослідник пропонує застосовувати таку вправу:

1. За допомогою числової стрічки покажи скільки тобі років; скільки маєш братів/сестер; номер свого будинку/ квартири...

Мета такої роботи полягає в навчанні молодших школярів відрізняти цифри, пояснювати їх місце в числовому ряду та зв'язного відповідати на поставленні питання, оперуючи в мовленні числовими значеннями.

Таким чином формування зв'язного мовлення відбувається в такій мовній ситуації, яка пов'язана із математичними знаннями. Робота з грою-посібником Зайцева на міжпредметній основі сприяє розвитку учнів у молодших школярів творчого мислення, взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу.

Особливість навчальної діяльності полягає в тому, що на відміну від традиційних методик навчання, технологія Зайцева на міжпредметній основі дозволяє розвивати одночасно мовлення та математичні уявлення.

Отже, технологія Зайцева кардинально відрізняється від традиційних методик комунікативного навчання, оскільки декларує принцип «від конкретного до абстрактного; від конкретно-образного до словесно-логічного»[24, С.211].

Потреба в практичному застосуванні міжпредметних зв'язків у НУШ актуалізувала вивчення змісту технологій Г.Домана. Концептуальні засади цієї технології полягають у тому, що вчений порівнює мозок дитини з комп'ютером, в якому є база даних. Мозок дитини, за переконанням Домана, має «базу знань». Саме тому мозок людини від народження слід насичувати корисною інформацією, необхідними знаннями, які інтегруються. Отримати знання можна різними способами, проте найдієвішим залишається читання. На користь цієї тези учений наводить чимало фактів.

Другим важливим чинником технології Домана є мультидисциплінарність знань, тобто фактор міжпредметності. З огляду на означене можемо зробити висновок про те, що база знань учня активніше формується за рахунок міжпредметних зв'язків. Саме ця теза стала засадничою в аспекті доцільності використання технології Домана в навчанні молодших школярів у Новій українській школі.

За технологією Домана навчання читання учнів передбачає п'ять етапів, у центрі уваги яких є:

- окремі слова;
- словосполучення;
- прості речення;
- поширені речення;
- книги.

Учням пропонуються для читання слова, перші п'ятнадцять із яких мають бути знайомими та приємними. Наприклад, імена рідних, назви улюблених фруктів, предметів з домашнього побуту тощо.

Наступна група слів – це дієслова. Їх вивчення супроводжується демонстрацією відповідних дій, рухів, які вони позначають. Такий показ доцільно проводити під музику та із застосуванням фізичних вправ. На цьому етапі впроваджується міжпредметний зв'язок із фізичною культурою та музичним вихованням, що створює відповідну базу знань.

Третя група слів для читання – це прикметники. Їх демонстрацію можна доповнювати картками відповідного кольору, показом матеріалу (папір, бавовна, пластилін тощо). Так відбувається накопичення міжпредметних знань про колір, розмір, матеріал виробу та формуються відповідні читацькі навички. Водночас спостерігаємо пропедевтичну підготовку до вивчення частин мови.

Для розвитку загальної компетентності учнів, формування ерудованої особистості молодшого школяра за технологією Домана доцільно застосовувати картки, що розподілені за різними розділами та категоріями. Вони ґрунтуються на міжпредметних зв'язках.

Сутність роботи за такими картками передбачає огляд тем, що представлені, їх переказ за опорними словами та створення комунікативних ситуацій за заданими темами. Технологія Домана передбачає десять розділів. Наведемо приклади окремих із них:

Розділ- природознавство (біологія)

Категорія:

1. Ссавці.
2. Птахи.
3. Риби.
4. Комахи.
5. Квіти.
6. Дерева.
7. Кущі.

Розділ- Я у світі (географія)

Категорія:

- 1.Моря, океани, річки.
- 2.Країни.
- 3.Прапори держав світу.
- 4.Представники корінного населення країни.
- 5.Високі гори.

Розділ - математика

Категорія:

- 1.Виміри часу.
- 2.Міри ваги.
3. Міри довжини.
- 4.Цікаві математичні символи.

Розділ – музика

Категорія:

1. Композитори.
2. Видатні співаки.
3. Відомі артисти балету.
4. Давні музичні інструменти різних народів світу.

Категорія:

1. Музичні інструменти.
2. Піаніно.
3. Гітара.
4. Тромбон.
5. Кларнет.

Розділ – мистецтво

Категорія:

1. Шедеври живопису
2. «Весна»
3. «Соняшники»
4. «Три музиканти».

На зворотній стороні картки пропонується невеликий пояснювальний текст, який описує матеріал кожної категорії. Наприклад, до розділу «Музика», категорія «Музичні інструменти» передбачено такий текст: «Скрипка-це струнний інструмент. Вона має чотири струни. На скрипці грають за допомогою смичка. Смичок виготовляють із кінського волосу, водять ним по струнам- так народжується звук. Уперше скрипку використовували як музичний інструмент для танцювальної музики. Зараз скрипка – це дуже важливий інструмент симфонічного оркестру. Усього в оркестрі тридцять п'ять скрипок»[24,С. 221].

На думку Г.Домана, роботу з картками слід повторювати систематично, щоб прищепити учням потенційно необхідні знання. Ці знання формують загальну компетентність школярів, сприяють розвитку їх мислення, активізують до пошуку нової цікавої інформації. Отже, міжпредметний підхід до навчання учнів початкових класів передбачає різні способи впровадження. Досліджувана технологія Г.Домана реалізує навчально-виховні можливості міжпредметного навчання і створює нові стратегії для їх активного застосування в мовній освіті.

У педагогічній системі Ж.-О.Декролі значущу роль мають освітні ігри. Для нашого дослідження важливим є той факт, що в Новій українській школі дидактичній грі надається чільне місце з-поміж інших дидактичних засобів навчання. З огляду на означене вважаємо за доцільне проаналізувати технологію освітньої гри Декролі, яка також передбачає активне застосування міжпредметних зв'язків. Учений-педагог надавав перевагу освітній грі, зважаючи на її смислове наповнення та навчальний ефект.

У межах нашого дослідження представляють такі види освітніх ігор, які виділяв учений:

- сенсорні (спрямовані на розвиток сприйняття кольору, форми, розміру, рухових здібностей);

- ігри з грамоти (орієнтовані на підготовку дитини до письма та читання);
- граматичні (розвивають правильне граматичне мовлення);
- географічні (закріплюють знання з географії);
- математичні (спрямовані на розвиток навичок орієнтування у часі, арифметичної грамотності тощо)[24, С.156-157].

Зупинимося детальніше на методиці проведення освітніх ігор у контексті міжпредметних зв'язків. Наприклад, цікавими для учнів є географічні ігри Декролі. Матеріалом для цих ігор є «німі карти». На них нанесено головні регіони країни, річки, моря, міста тощо. У коробці знаходяться кольорові контурні відповідники «німим картам», на яких написано назву того чи іншого топоніму. Сутність навчальної діяльності полягає в тому, що учні повинні підібрати відповідні картки з надписами на німій географічній карті. Певною мірою ця гра має принцип пазлів, де кожна картка має свою назву, відповідний колір та розмір.

Засобом такої освітньої гри учні закріплюють набуті знання про географічні назви, топоніми, гідроніми. У мовному контексті відбувається закріплення правопису власної назви.

Представлений приклад освітньої гри Декролі – ефективний навчальний засіб, що передбачає реалізацію міжпредметних зв'язків української мови та географії. Дану гру можна проводити в формі проектної роботи або групової (міжгрупової).

Отже, застосування міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови демонструє можливості для ефективної інноваційної діяльності. Їх практичне упровадження створює нові імпульси для втілення в освітній процес педагогічних технологій навчання, які були започатковані відомими ученими-педагогами. У межах аналізу предмету дослідження ми пересвідчилися в глибокому потенціалі

педагогічних інновацій, що ґрунтуються на розробках М. Зайцева, Г. Домана, Ж.-О. Декролі.

Методично доцільне використання аналізованих технологій із застосуванням міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови зробить вивчення лінгвістичного матеріалу ефективним та цікавим для учнів.

Аналіз науково-методичної літератури та державно-нормативного забезпечення дозволяє засвідчити актуальність проблеми міжпредметних зв'язків у науково-педагогічній площині. Сучасна наука спирається на авторитетний доробок учених, які створили підґрунтя для ефективного застосування міжпредметних підходів до навчання молодших школярів.

Вивчення наукових праць учених доводить, що сучасна освіта в пошуку інноваційних технологій навчання надає належне практичній ролі міжпредметних зв'язків.

Отже, можемо констатувати, що в Новій українській школі роль міжпредметних зв'язків посилюється у контексті сучасної освітньої стратегії, яка орієнтує на формування розвиненої, ерудованої особистості молодшого школяра.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПОЧАТКОВОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Види міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови та методика їх практичного застосування

У межах предмету дослідження ми вже зазначали, що міжпредметні зв'язки на уроках реалізуються з урахуванням інтегративних можливостей навчального предмета або конкретної теми. Саме тому в початковому курсі української мови доцільно застосовувати міжпредметні зв'язки з тими предметами, які мають відповідні інтегративний освітній ресурс та функціональні можливості. Так, на уроках навчання грамоти та української мови педагоги можуть використовувати міжпредметні зв'язки предметів однієї освітньої галузі, якщо це відповідає меті уроку. Логічним буде й міжпредметний зв'язок між навчальним матеріалом предметів із різних освітніх галузей.

Наприклад, на уроці може бути використано зв'язки освітньої галузі «Мови і Література» та математичною. Сутність такої роботи в початковому курсі української мови зумовлюється логікою теми, мети уроку та методично доцільно підібраних вправ і завдань.

Аналіз наукової літератури та вивчення передового досвіду вчителів початкової школи дозволяє стверджувати таке: у площині лінгводидактики методично доцільними вважаються міжпредметні зв'язки з літературним читанням, природознавством, образотворчим мистецтвом, співами, математикою тощо. Як бачимо, перелік предметів великий, а відтак – освітній потенціал уроків навчання грамоти української мови підсилюється.

На рисунку 2.1 проілюстровано види міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови, які активно застосовуються на уроках.

Рис.2.1. Види міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови

Розглянемо детальніше методику практичного застосування міжпредметних зв'язків української мови з природознавством.

Пропонуємо вивчення теми «Прикметник» за допомогою технології Гронування або Асоціативний куш.

Сутність такої роботи полягає у вивченні прикметника як частини мови, що означає якості, ознаки предмета, істоти або явища. В якості предмета аналізу учням пропонуються пори року, наприклад, осінь. Молодші школярі, спираючись на опорні знання з природознавства називають осінні місяці, характеризують їх. Тут доцільно ставити учням питання про температуру, природні особливості вересня, жовтня, листопада. Учні демонструють знання відомих фактів про осінні зливи або перші морози, про відліт птахів. Таким чином, відбувається процес розвитку мовлення, насичення новою лексикою. Учні вчаться створювати синонімічні ряди, створювати словосполучення з прикметниками, вводити їх у речення.

Технологія Гронування на цьому етапі може бути реалізована через створення певних асоціацій про осінь і все, що з нею пов'язано в уяві молодших школярів. У центрі дошки (листа) пишемо слово «осінь» і від нього виводимо лінії, які ведуть до уявних асоціацій.

Наступним етапом створення асоціацій є добір слів-асоціацій, які відповідають на питання який? яка? яке? та вказують на характерні ознаки.

Учням було запропоновано озвучити ті асоціації, які у них викликало слово «осінь». Вони називали слова та словосполучення, які означали певні осінні образи. Далі- учні створювали наступний ланцюжок асоціацій або асоціативний ряд від тих слів-образів, які вже було названо.

Виконання такого завдання за технологією Гронування дає можливість молодшим школярам фіксувати «грони» слів, які зв'язані між собою і характеризують або уточнюють центральне поняття. У мовно-мовленнєвому аспекті таке завдання має практичну значущість.

Воно спрямовано на розвиток лексичної компетентності, активізує творчо-пізнавальну діяльність, образне мислення.

Міжпредметний підхід реалізується засобом опанування опорних або нових знань про пори року, їх всебічну характеристику. Результатом такої роботи і сформовані навчальні навички учнів працювати з науковими текстами або створювати їх самостійно. Молодші школярі водночас розвивають і навички зв'язного мовлення, вміло й доцільно оперують лексичними одиницями.

Пропоновані види роботи, що передбачають застосування міжпредметних зв'язків викликають в учнів зацікавленість, стимулюють до самостійного пошуку інформації. Початківці створюють власні тексти, використовують слова-асоціації у власному мовленні.

У роботі проілюструємо це на конкретних прикладах за допомогою рисунку 2.2.

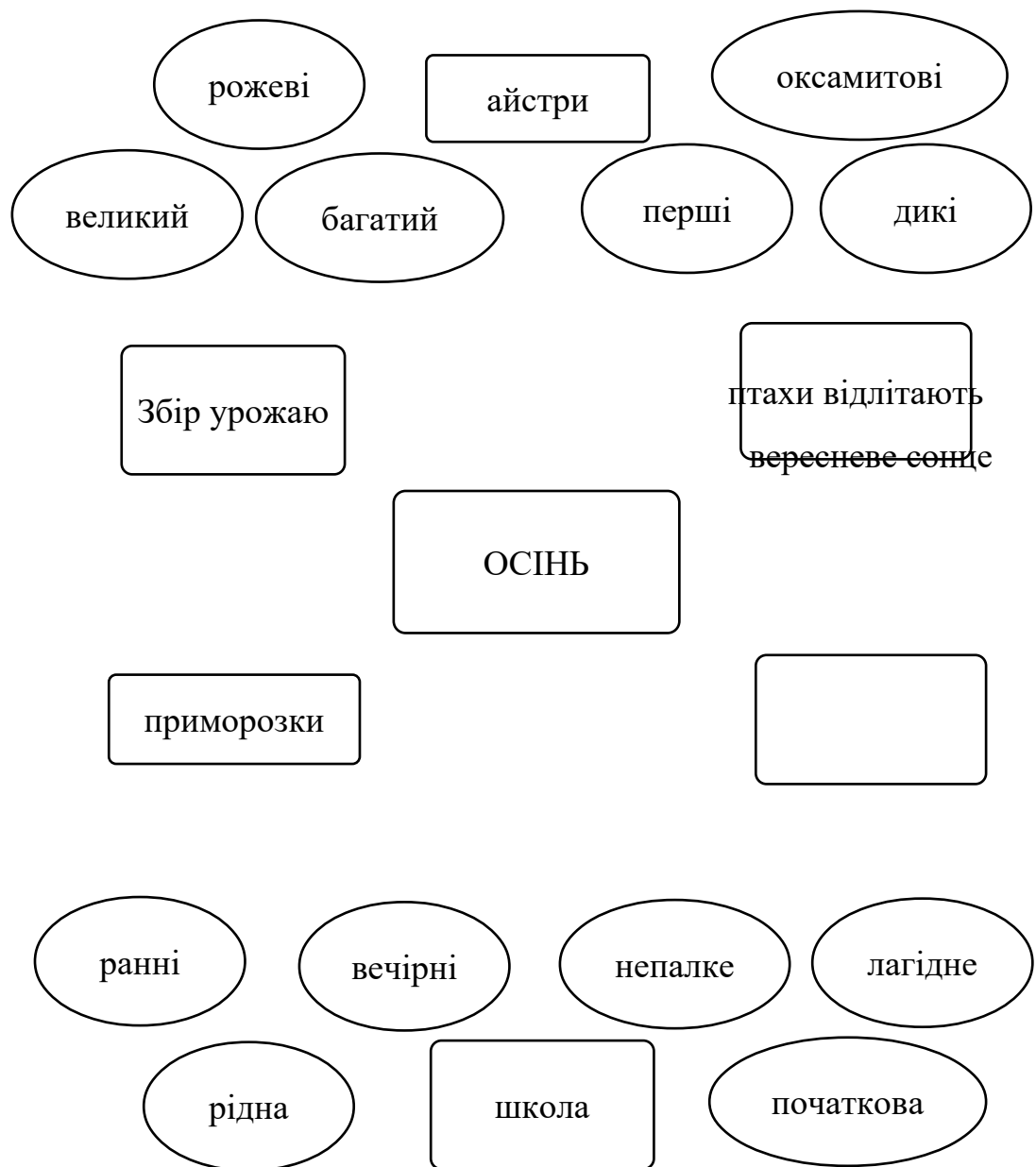

Рис.2.2- Групування слів

Отже, унаочнення проведеної роботи демонструє можливості застосування міжпредметних зв'язків у процесі вивчення теми «Прикметник» та природознавства.

Міжпредметний зв'язок уроків української мови та природознавства, зокрема в контексті опрацювання пори року, ілюструють і наступні завдання. Вони **спрямовані на закріплення знань про частини мови та правопис орфограми -е- в корені слова.**

Ознайомтеся з народною мудрістю про місяці року. Випишіть слова з е за частинами мови: іменники, прикметники, дієслова.

1. Січень снігом січе, а мороз вогнем пече.
2. Питає лютий, чи добре взутий, бо прийде марець і вхопить за палець.
3. Березень березовим віником зиму вимітає.
4. Квітневий день рік годує.
5. Травень ліс прибирає – літо в гості накликає.
6. Хто в червні байдикує, той узимку голодує.
7. Хто в липні жари боїться, той взимку не має чим погрітись.
8. У серпні серпи гріють, а вода холодить.
9. Вересень студений, але ситий.
10. Жовтень ходить по краю та й виганяє птахів з гаю.
11. Листопад – жовтню син, а зимі – названий брат.

Сніг у грудні глибокий – урожай високий[43, С. 111].

Пропоновані завдання мають, в тому числі, й виховний потенціал. Містять знання, передані народною творчістю.

Наступні завдання ілюструють методика роботи над елементами стилістики на уроках української мови. Учням пропонуються два тексти різних стилів мовлення: художнього та наукового, в яких розповідається про дуб. У художньому тексті домінує літературний опис, а в науковому- точна, термінологічна характеристика.

Роботі над текстами передує опорна інформація про цю вікову рослину з природознавства, яка стимулює учнів до дослідницької та пошукової діяльності про дуби, їх походження, історичні відомості, пов'язані з дубами рідного міста або краю. Таким чином, міжпредметні зв'язки сприяють реалізації соціокультурної лінії уроків української мови.

Порівняйте два тексти. Що в них спільного, а що відмінного? Зробіть висновок. На основі цих двох текстів побудуйте текст-опис на тему «Дуб».

1. Прокинулися велетні-дуби. Зашуміли своїм гіллям. Прохолодно! Краплинки осінньої роси виграють на їхньому листі. Жовтогаряча чарівниця вступає у свої права, розфарбовуючи красенів з величезними кострубатими руками у різноманітні кольори.

2. Дуб – рід листопадних або вічнозелених дерев, зрідка кущів родини букових. Деревина має високу міцність, твердість. Дуб використовується в кораблебудуванні, на підводних спорудах.

Прочитайте подані речення для складання тексту на тему «Весна над морем». Знайдіть серед них зачин, кінцівку. Побудуйте основну частину в логічній послідовності.

Вони ніби збільшились і низько нависли над морем. Наче саме море вийшло з берегів і хлинуло на берег зеленими хвилями. Летіли під весняними хмарами дикі гуси, курликали журавлі. Над морем буяла рання весна. Тихими вечорами спалахували на небі зорі. З височини долітав часом на землю далекий гусиний поклик. Зелений ряст вкривав усе надбережжя, ліг на кручі, на прибережні скелі.

Методика роботи зі стилістики як складова розвитку мовлення молодших школярів передбачає:

- вивчення нових слів та введення їх в активний словниковий обіг учнів;
- формування умінь і навичок добирати синонімів, уникати повторів у мовленні;
- зв'язно висловлювати власну думку в різних комунікативних ситуаціях тощо.

Застосування міжпредметних зв'язків сприяє означеній методиці роботи, оскільки засобом міжпредметного навчання молодші школярі отримують більше науково-популярної інформації про явища природи,

рослинний і тваринний світ. У результаті отримання знання про наукові факти учні можуть представляти у вигляді усних або писемних текстів різних стилів мовлення.

Упровадження міжпредметних зв'язків на уроках української мови з природознавством спостерігаємо в процесі вивчення теми «Апостроф». Вивчення даної теми на практичному рівні демонструє можливості формування й розвитку орфографічної компетентності засобом диктанту. Проілюструємо на прикладі методичку такої роботи.

1. Учням пропонуються для опрацювання тексти тренувальних диктантів, мета яких полягає в закріпленні вивченої орфограми апостроф в писемному мовленні; повторенні правила «дев'ятки» та його практичному застосуванні.

2. Текст диктанту добирається з урахуванням міжпредметних зв'язків української мови та природознавства. Текстова основа диктанту має навчальний потенціал для закріплення набутих знань із теми «Явища природи».

3. Ознайомтеся з текстом диктанту до теми «Апостроф». Поясніть правопис слів з апострофом у кожному випадку. Дайте відповідь на поставлені в тексті питання та обґрунтуйте свою думку, спираючись на свої знання з природознавства.

Тренувальний диктант

Що горить без полум'я ? (Сніг) Білий, як пір'їна, холодний , як крижина. (Сніг) Біле, а не цукор, м'яке, а не вата, без ніг, а йде.(Сніг) Без крил, а літає, ніхто й не б'є, а плаче. (Хмарина) Ой за полем, за горами золота нагайка в'ється. (Блискавка) Повна діжка жита п'ятачком накрита (Мак).

На **уроках розвитку мовлення** в молодших класах існує великий навчальний потенціал, який може бути реалізований більш ефективно засобом міжпредметних зв'язків. Розглянемо приклади методички роботи на уроках зв'язного мовлення **на засадах реалізації міжпредметних зв'язків із літературним читанням.**

Наприклад, у процесі вивчення творчості Лесі Українки в межах програми з літературного читання приділяється увага й роботі над біографією поетеси та письменниці. Учням пропонується розповідь про її життєвий та творчий шлях. Цікавим фактом для молодших школярів, що свій перший вірш «Надія» Леся Українка написала у дев'ять років. Стимулюючою для школярів є інформація про високий рівень освіченості, ерудованості літераторки. Заслуговує на увагу учнів і факт вільного володіння різними мовами. Такий екскурс про життя Лесі Українки доцільно закріпити на уроках розвитку мовлення. Учням для опрацювання пропонується текст та низка питань, відповіді на які вони можуть дати, скориставшись знаннями з уроків читання.

Пропонуємо питання, які доцільно поставити молодшим школярам та текст-розповідь про Лесю Українку для вивчення на уроці зв'язного мовлення.

1. Чи відомо вам, в який час народилася та творила Л. Українка?
2. Хто належав до родини поетеси? Чим відомі її члени родини?
3. Які творчі таланти, крім письменництва мала Леся Українка?
4. Як в наш час шанується постать літераторки?

Прочитайте початок розповіді Л. Міщенко про Лесю Українку. Доповніть її, щоб діти більше дізналися про видатну українську поетесу.

Леся Українка як людська особистість має колосальну притягальну силу, якусь магічну привабливість. Це була людина виняткової мужності і принциповості, духовної краси й мистецького обдарування[43, С. 25].

Наведені приклади реалізації міжпредметних зв'язків на уроках української мови та літературного читання не вичерпуються наведеними прикладами вправ і завдань. Такі уроки мають найбільший навчальний потенціал для застосування міжпредметних зв'язків. Це зумовлено тим, що ці уроки активно спрямовані на формування мовно-мовленнєвої

особистості молодшого школяра. Вони реалізують споріднені галузі Державного стандарту «Мови» і «Література» та оперують подібними методами та прийомами навчання.

У початковому курсі української мови доцільним є застосування міжпредметних зв'язків із **образотворчим мистецтвом**. Такий зв'язок є методично виправданим, оскільки мовна освіта передбачає формування образного мовлення в молодших школярів, а інструменти образотворчого мистецтва допомагають втілити та відобразити почутий текст. Методика роботи з такими текстами має таку послідовність дій:

1. Учні пропонуються прослухати (прочитати) текст.
2. Робота з опорними словами: тлумачення лексичного значення, пояснення їх правопису.
3. Опрацювання навчального тексту.
4. Зобразити картину серпня, на яку надихнув цей текст.

Серпень

Холоне блакить літнього неба. П'янке повітря в серпні пахне стиглими рум'яними яблуками і добірним духмяним зерном. Щедрий серпень на різні ягоди та медвяні фрукти.

Догоряють у квітниках на подвір'ї яскраві літні квіти. Ось і перші листочки дерев заблищали холодною вранішньою росою. День за днем в'януть трав'янисті рослини, згасає пишне літо.

Кролики

У Андрія є вже семеро кроликів. Вони живуть у дерев'яних клітках. Андрійко з мамою дбайливо доглядають тварин. Годують їх травичкою, різними овочами.

Пташина сім'я

За віконцем малі горобчики в'ють собі гніздечко. По пір'їнці і соломиці носять вони під крівлю. Ось гніздечко і готове. Сидять горобчики по черзі на маленьких яєчках.

Восьмеро гороб'ят вилупились у гніздечку. Дзьобики у них жовті і м'якенькі. А замість пір'ячка тільки руденький пушок. Цілими днями носять батьки своїм малятам їжу.

Інтегровані можливості уроків української мови та образотворчого мистецтва, яка реалізуються через міжпредметні зв'язки цих уроків можуть виявлятися в таких завданнях:

- розповідь про художника (створення зв'язного висловлення);
- опис малярської технології митця (уживання термінів, активізація словникового запасу учнів);
- створення твору-опису за картиною (розвиток образного мовлення, вживання епітетів).

Загалом такі завдання спрямовані на формування мовленнєвої компетентності молодшого школяра, але в контексті застосування міжпредметних зв'язків, учні активно розвивають міжпредметну компетентність.

У межах предмету нашого дослідження вважаємо за доцільне проаналізувати **міжпредметні зв'язки, що встановлюються на уроках української мови та математики**. На перший погляд ці предмети оперують незв'язаним між собою навчальним матеріалом. Водночас у програмі є теми та розділи, які доцільно вивчати на міжпредметній основі. Відповідно до освітньої програми початкової школи в четвертому класі на уроках української мови вивчається тема «Числівник»[41].

Вивчення числівника на відміну від інших частин мови має не системний, а епізодичний характер. У четвертому класі молодшим школярам дається поняття про числівник як повнозначну частину мови, що позначає абстрактне число. Таким чином, доцільно спиратися на ті опорні знання, які школярі вже отримали та міцно засвоїли про число на уроках математики. Оскільки етап актуалізації опорних знань ґрунтується на міжпредметних засадах мови та математики, то доцільно

його організувати засобом педагогічної технології Асоціативний кущ. Учні вже мають уявлення про число, його функцію, тому треба співвідносити ці математичні уявлення з мовною площиною. Результатом актуалізації на уроці може бути створений асоціативний кущ до теми «Числівник як самостійна частина мови». Проілюструємо сказане за допомогою рисунку 2.3.

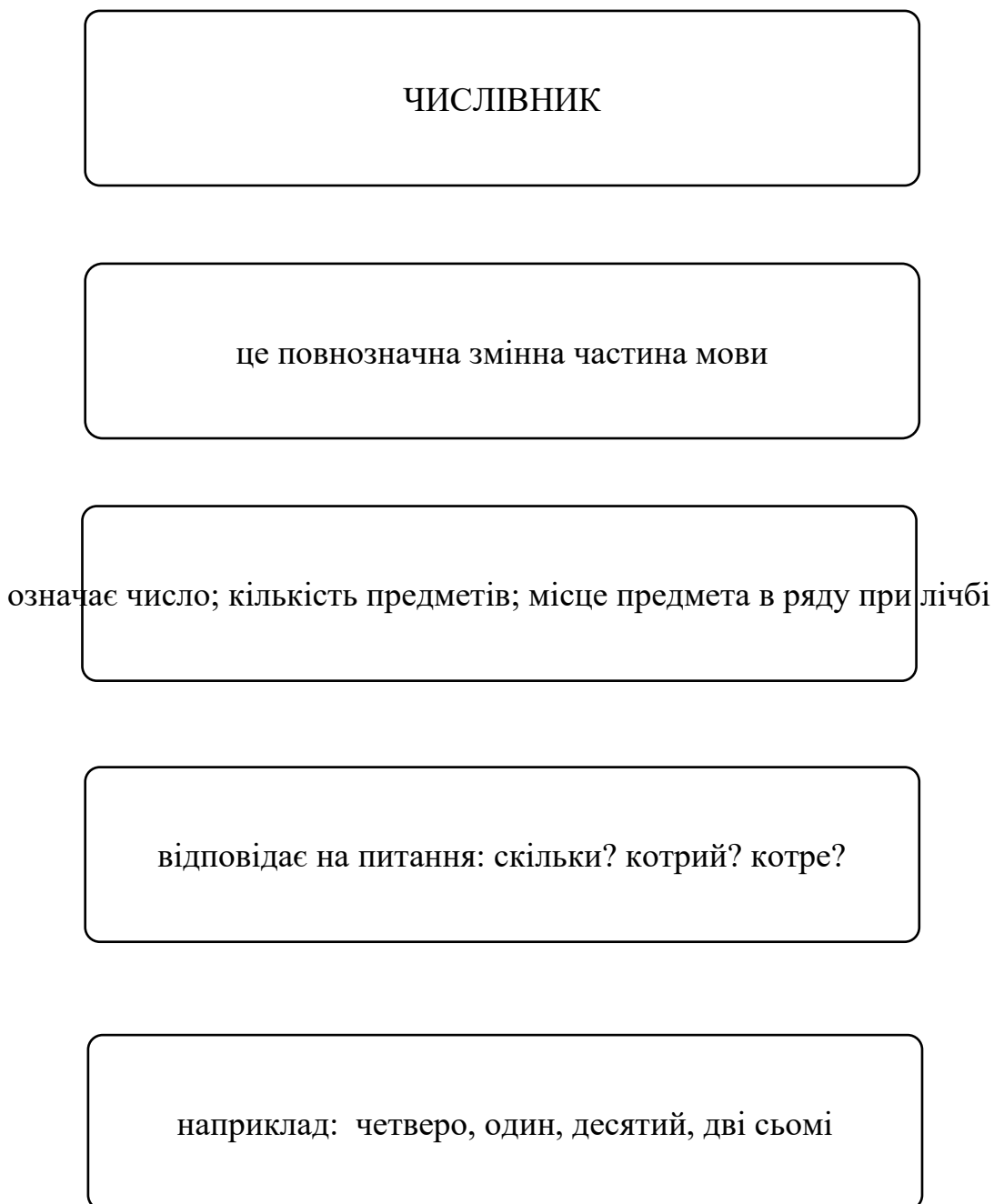

Рис.2.3. Числівник як частина мови

Учням дається поняття про синтаксичну роль виучуваної частини мови. У формі називного відмінка вони виконують роль підмета, а в непрямих відмінках-виконують роль додатка, частини присудка. Приклади, що ілюструють сказане потребують математичного розв'язку і відповіді. Таке поєднання знань з мови та математики унаочнює роль міжпредметних зв'язків та формування міжпредметної компетентності учнів. **Наприклад:** Шість на сім-сорок вісім. Двадцять додати сімнадцять-тридцять чотири.

Активне застосування міжпредметних зв'язків української мови та математики можливе в процесі опрацювання текстового матеріалу з історії математики про походження цифр. Така інформація ілюструє історичні дані про цифри в доступній для учнів формі, закріплюючи набуті знання про числівник. Методичною перевагою такої роботи є не тільки формування міжпредметної компетентності, а й розвиток орфографічних навичок на матеріалі вивчення числівника.

Дану роботу логічно проводити у вигляді пояснювального диктанту, який представимо в дослідженні.

Історія походження цифр

Один - сполучення слів «од» і «він» від нього (від першого пальця) починається лічба.

Два – походить від займенника твій. При найменуванні цього числівника мали на увазі палець руки, який вказував на особу.

Три – тере (тре), тому що середній палець тре бічні пальці руки.

Чотири – тере (ще тре), також тре бічні пальці руки.

П'ять – числівник споріднений зі словом «підтятий», тому що п'ятий палець руки, дійсно підтятий, вкорочений.

Шість – «ще єсть», показує, що після підрахунку ще єсть, що рахувати на руці.

Сім – числівник співзвучний зі словом «седим» (сидимо), тобто сьомий день тижня, а значить треба відпочивати.

Вісім – «від сім», тобто наступний від сім, йде від сьомого.

Дев'ять – походить від дієслова давить, бо дев'ятий палець давить на восьмий.

Десять – отримав свою назву від слів «досить», «досита», тобто достатньо рахувати.

Нуль – у перекладі з латини *nulls numerous*.

Сорок – спочатку це був іменник, що означав мішок, в який вміщувалося сорок шкірок соболів. Така кількість була потрібна для пошиву шуби. Коли набиралася потрібна кількість, то мішок-сорок зашивали. Це була своєрідна грошова мірка в часи Київської Русі.

Тисяча – «товста сотня», жир, жиріти.

Подібна інформація має не тільки навчальний зміст, але й пізнавальний потенціал, який стимулює учнів до самостійного пошуку цікавого матеріалу про історію походження цифр.

У контексті розвитку мовлення молодших школярів доцільною є застосування проектної технології навчання. Методика роботи полягає в наступному:

1. Учні розподіляються для роботи в групі з рівною кількістю учасників без акценту на рівень знань кожного.
2. Повідомляється завдання для проектної роботи, яку учні виконують разом без керівництва вчителя.
3. Основна ідея роботи полягає у формуванні партнерської діяльності, вмінні самостійно добирати потрібний матеріал, обстоювати свою точку зору, зв'язно висловлювати її.
4. Завдання для проектної діяльності з теми «Числівник» ґрунтуються на міжпредметних зв'язках мови із математикою.

Для проектної навчальної діяльності учням пропонуються такі завдання:

Завдання для проекту №1. Укладіть повідомлення з теми «Цифрові новини про моє місто(село)», використавши в ньому порядкові та кількісні числівники.

Завдання для проекту №2. Наведіть приклади словосполучень з числівниками й омонімічними прислівниками. Поясніть їх значення.

Завдання для проекту №3. Прочитайте текст. Визначте, які з числівників вжито в прямому значенні, а які -в переносному.

Наговорили сім мішків вовни гречаної-сім мішків жита. П'ятий кілометр - п'ята колона - п'яте колесо до воза. Третій раз – третій сорт. Сім днів тижня – сім п'ятниць на тиждень. Десята година – десята вода на киселі.

Завдання для проекту №4. Укладіть речення із фразеологізмами, в складі яких вжито числівники в переносному значенні. Обґрунтуйте свою позицію.

Отже, проектна робота з представленими завданнями спрямована на опрацювання лінгвістичного матеріалу з теми «Числівник». Пропоновані завдання вирізняються потребою пошукової діяльності, командних дослідницьких дій, партнерської комунікації. Вони цікаві учням, а завдяки роботі в проектних групах учні з середнім або низьким рівнем знань можуть виконувати посильні навчальні дії та «підтягуватися» за рівнем більш сильних школярів.

Окремої уваги в початковому курсі української мови набуває розділ «Культура мови та мовлення». У НУШ акцентується значення на формування мовної особистості молодшого школяра. здатного до вільної комунікації з дотриманням культури усного й писемного мовлення. Орієнтування освітньої парадигми на підготовку культурного мовного носія пов'язане з потребою у соціальній культурі, дотриманні норм спілкування людей.

Міжпредметні зв'язки української мови та математики в процесі реалізації означеної тези знайшли своє практичне втілення під час

вивчення числівника. Проілюструємо сказане на прикладі конкретних завдань:

1. Дайте відповідь на запитання: «Котра година?», якщо годинник показує на такий час?

4.15; 22.10; 9.30; 6.45; 19.25; 8.35; 11.35; 7.20; 21.50; 5.40; 16.20.

2. Укладіть діалог-розповідь «Котра година?», який складався б не менше як з семи питань і відповідей.

3. Укладіть текст запрошення, в якому використайте подані числівники, замінивши цифри словами:

25-річчя, 40-річчя, 200-річчя, 150-річчя, 100-річчя.....

4. Утворіть і розіграйте діалоги, використовуючи подані слова.

Мить, хвилина, доба, місяць, день, місяць, півріччя, рік, неділя, торік, година, напередодні, о другій, за чверть сьома година, о пів на шосту, за чверть восьма година.

Культура математичного письма закріплюється під час виконання таких завдань з теми числівник:

1.Прочитайте математичні вирази, розв'яжіть їх. Слідкуйте за правильною вимовою числівників та наголосом у них.

До 982 додати 18; від 1342 відняти 345; сума чисел дорівнює 565; визначити добуток від множення 211 на 50.

Отже, робота над числівником відбувається в четвертому класі. Орієнтовна кількість годин – 4. Упровадження міжпредметних зв'язків із математикою протягом навчального часу сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу про цю частину мови. Вони допомагають отримати загальне уявлення про числівник як частину мови, виробити уміння й навички наголошування. Активізують набуті уміння й навички щодо правопису відмінкових форм числівників та практичного їх використання в мовленнєвій практиці.

У межах аналізу перспективного досвіду вчителів НУШ ми з'ясували, що засвоєння знань про числівник передбачає виконання

низки вправ і завдань на міжпредметній основі. Наприклад: утворення словосполучень, до складу яких входять числівники, читання математичних виразів, записаних цифрами, робота з опорним матеріалом із історії математики на текстовій основі.

Використання міжпредметних зв'язків української мови та математики доцільне не тільки в процесі вивчення числівника. Учителю має більше уваги на уроці роз'ясненню таких понять як число, цифра відповідно, як у мові – звук, буква. Розуміння учнями лексичного поняття математичних понять стає більш зрозумілим та засвоюється більш ефективно, коли його вводять у мовний контекст.

Наведемо приклади понять, що потребують тлумачення в математичному та мовному контексті. Для цього представимо приклади таких понять, що вживаються в математиці та в мові. Розмежуємо в дві колонки слова, що введені у різний науковий контекст та запропонуємо такий методичний апарат до вправи:

1.Визначте слова, які мають однакове написання та звучання, проте відрізняються різним значенням в мові та в математиці.

2.Наведіть власні приклади та доповніть ними таблицю.

<i>У математиці</i>	<i>У мові</i>
Обведи лінію , яка є межею круга, а потім покажи центр кола .	Горизонт – це лінія умовного поєднання неба і землі.
Накресли коло радіусом 2 см.	Подивися круг (навколо) себе. Яка краса!
Центр кола позначимо точкою А.	Центр міста прикрасили до свята.

Як бачимо, пропоноване завдання може спонукати до моделювання проблемної ситуації, під час якої учні самостійно шукають відповідь на питання до матеріалу таблиці. Вони обґрунтовують значення одних і тих же слів, але в різному науковому контексті. Пропоновані завдання розвивають дослідницькі навички в учнів, водночас актуалізуються знання, що набуті на уроках математики.

Важливим результатом такої роботи на уроках української мови є розвиток чуття мови та формування контекстуального мовлення в молодших школярів. Подібне паралельне уживання слів в математиці та мові демонструє багатство української лексики та потребу у формуванні чуття мови в учнів.

Усе означене дозволяє стверджувати доцільність застосування міжпредметних зв'язків математики та української мови на різних етапах навчання та в процесі вивчення лінгвістичного матеріалу.

У дослідженні ми вже зазначали про **міжпредметні зв'язки української мови й музики (музичного мистецтва)**. Ці зв'язки обумовлені різними чинниками:

1. Мелодійність, виразність та пісенність української мови зумовлена її фонетичним принципом.
2. Наявність лабіалізованих голосних в українській орфоепічній системі.
3. У систему української орфоєпії органічно увійшли слова іншомовного походження.

В історії мови відомим є факт проведення конкурсу мов, який відбувся в Парижі, в 1928 році. Його метою було визначення наймилозвучнішої мови світу. Було досліджено особливості усіх мов та визначено, що французька – вирізняється носовими звуками. Особливістю арабської мови наявність різних відтінків горлових звуків. У польській- багато твердих і м'яких шиплячих звуків.

Серед мов – номінанток було обрано чотири. Для рішення журі представили тексти, які звучали українською мовою. На світовому конкурсі мов звучали вірші Т. Шевченка. За результатами, серед чотирьох мов – переможець, українська посіла третє місце. Зауважимо, що перше належало французькій, друге – італійській. Четверте місце було надано перській мові. Таким чином, мелодійність та милозвучність української мови зафіксовано офіційно.

З огляду на цей факт, абсолютно не викликає дискусії доцільність застосування міжпредметних зв'язків української мови та музики, співів. Практична реалізація цих зв'язків, на думку вчителів початкової школи, доцільна в процесі розвитку фонематичного слуху, формування орфоепічної грамотності та розвитку мовлення молодших школярів.

Формування фонематичного слуху в учнів у початковому курсі української мови починається ще період навчання грамоти. З цією метою школярі вивчають скоромовки, тренують свій артикуляційний апарат, проспівуючи їх. Педагоги рекомендують також проспівувати їх під музику. Такі артикуляційні вправи корисні не тільки в навчальній діяльності. Їх доцільно практикувати й дома, в позанавчальний час. Проспівування скоромовок під музику має подвійний ефект, адже розвивається артикуляційний апарат, тренується фонематичний слух, учні вчаться сприймати на слух мелодію тощо.

Наведемо конкретні приклади вправ і завдань з української мови, методичний апарат яких передбачає застосування міжпредметних зв'язків з музикою (співами).

1. Перевірте вміння вимовляти сполучення свистячих та шиплячих приголосних звуків у скоромовках, прислів'ях, приказках та фразеологізмах.
2. При повторній вимові текстів – проспівуйте їх, голосом виділивши свистячі та шиплячі звуки.

Вибіг Гришка на доріжку,
а на доріжці сидить кішка.

Взяв з доріжки Гришка кішку,
хай піймає кішка мишку.

Пташині воля-людині мир.

На чужій стороночці-поклонишся й вороночці

Раз опечешся-другий остережешся.

На уроках розвитку мовлення учням пропонується творча робота, яка спрямована на формування вмінь створювати зачин і кінцівку тексту. Методика застосування міжпредметних зв'язків на цьому етапі розвитку мовно-мовленнєвої діяльності передбачає музичний супровід до прослуховування створеного тексту та унаочнення прослуханого словесно-музичними образами.

Пропонуємо текст для опрацювання та методичний апарат до нього.

1. До поданого тексту укладіть і додайте зачин і кінцівку.
2. Прочитайте уважно текст, який утворили, так немовби розповідаєте співбесіднику про це природне явище.
3. Прочитайте текст повторно під аудіо музичний супровід. Порівняйте, чи підсилилося емоційне сприйняття зливи, описане в тексті з музичним супроводом.

Злива

Давно обсіпався у лісі цвіт з груш і кислиць. На деревах повільно наливалися соком плоди. На лісових горбах солодко пахло стиглою полуницею. Вітрець здував із козельців шовковий пух. Раптом тривожно загули верховини грабів і кленів. Чорна хмара оповила небо. Усе затихло. І тоді почувся далекий шум. Він дуже швидко наближався до нас. Гучно застукали перші краплини по склу.

Методичні рекомендації для вчителя полягають в тому, що в якості музичного супроводу можна обрати фрагмент з твору П. Чайковського «Пори року. Літо».

Методично доцільним прикладом реалізації міжпредметних зв'язків є навчальна діяльність на уроках української мови, що **пов'язана з опорним матеріалом із літературного читання, музики (співів).**

Відповідно до специфіки навчання літературного читання основним принципом пояснення матеріалу на уроці є сезонно-

тематичний. За цим принципом організовується пояснення матеріалу на уроці, вироблено логіку матеріалу Читанки тощо. Його сутність полягає в тому, що зимовий тематичний матеріал (колядки, щедрівки, засіванки) ніколи не вивчається весною або восени. Робота над ним відбувається в другому навчальному семестрі – взимку. У свою чергу веснянки, закликанки передбачені для вивчення весною. Дотримання сезонно-тематичного принципу навчання допомагає унаочнити, проілюструвати живими прикладами виучуваний на уроці матеріал.

Так, на уроках української мови **у процесі роботи з пунктуації, вивченні пунктограм при звертанні** цікавим для учнів і невимушеним буде вивчення українських щедрівок. Їх тексти насичені звертаннями та водночас прості для запам'ятовування. Міжпредметний зв'язок на цьому етапі роботи виявляється в поєднанні лінгвістичного матеріалу тексту щедрівок, їх розучуванні, запам'ятовуванні та подальшому виразному читанні. Оскільки зимові новорічно-різдвяні свята в Україні супроводжуються співанням щедрівок, то логічним є міжпредметний зв'язок зі співами. Подальше проспівування щедрівок передбачає виділення голосом звертання до господарів, до друзів тощо. Саме такий прийом дозволяє учням швидко запам'ятати як виділяється голосом звертання в усному тексті та передбачити відповідну пунктограму в писемному. Наведемо приклади щедрівок, які доцільно запропонувати на інтегрованих уроках української мови, читання, співів.

Щедрик-щедрик-щедрівочка

Щедрик-щедрик-щедрівочка

Засяяла в небі зірочка

Тож прийшли до вас, до хати

Всім здоров'я побажати!

Хай прекрасним буде рік,

Прийде радість на поріг!

Буде дружньою родина та вся наша Україна!

Добрий вечір вашій хаті!

Добрий вечір вашій хаті!

Ми прийшли пощедрувати!

Щастя, всій вашій родині!

Миру-неньці Україні,

Всім достатку і везіння!

У сім'ї порозуміння!

Міжпредметний підхід до вивчення програмового матеріалу з української мови із застосуванням міжпредметних зв'язків сприяє творчій атмосфері на уроці, розвиткові здібностей учнів. Важливим аспектом такої інтегрованої діяльності є реалізація соціокультурної складової на уроці, збереження українських традицій. Загальний навчальний результат такого уроку можна доповнити елементами інсценування та демонстрації іншим учням, батькам тощо. Проведена робота буде не тільки пізнавальною з боку лінгвістичної складової, а й сприятиме формуванню міжпредметної компетентності.

Міжпредметні зв'язки **української мови та інформатики** можуть бути реалізовані під час вивчення теми «Правопис слів іншомовного походження».

Пропонуємо вправи і завдання, спрямовані на формування орфографічної компетентності молодших школярів. З цією метою учням пропонується написання твору на теми за власним вибором: «Комп'ютерна програм», «Комп'ютер-інтелектуал», «У комп'ютерному залі».

Пропонуємо методичний апарат для подальшого опрацювання лексики за однією з тем, за якою учні мають можливість розвивати орфографічні навички, створювати власні висловлювання, писати твори-мініатюри. Пропонована робота сприяє підвищенню культури мовлення молодших школярів на матеріалі міжпредметних зв'язків.

1. **Опрацюйте подану лексику. Використовуючи опорні слова, укладіть твір-мініатюру.**
2. **Поясніть правопис виділених слів. Обґрунтуйте свою думку, спираючись на орфографічне правило.**

Наодинці з комп'ютером

- 1.1. Апаратура, клавіатура, комп'ютер, монітор, цікавість, товариш, сьогодні, комп'ютеризація, курси, програма, машина, флешка, жорсткий диск, інтернет, сканер, принтер, графіка.
- 1.2. Зручний, швидкий, оперативна, новий, сучасний, офісний, персональний, робочий, гральний, застарілий.
- 1.3. Набирати, навчатись, оформлювати, виконувати, спілкуватись, думати, копіювати, видалити, зберегти, гратися.
- 1.4. Вигідно, зручно, уважно, максимально, нині.
- 1.5. Комп'ютерна графіка, комп'ютерна гра, зручна клавіатура, надрукований текст, персональний комп'ютер, оперативна пам'ять, поширена комп'ютеризація, робочий стіл.
- 1.6. Набирати текст, розв'язувати задачу, техніка удосконалюється, робочий екран.
- 1.7. Комп'ютер-помічник, хлопчик-розумник, аудиторія-кабінет, мишка-побігушка.
- 1.8. Оформлене, як лялечка; гра, мов реальність; надрукував, немов викарбував; прижилося, мов давно знайоме.

Застосування міжпредметних зв'язків, окрім реалізації специфічних завдань уроку української мови, має на меті підвищення мовної підготовки.

Наприклад, на уроках математики учням демонструється запис чисел словами, які учитель пропонує виконати письмово. Так, при

відмінювання іменників чоловічого роду з основою на твердий приголосний (з нульовим закінченням) у родовому та орудному відмінках.

На уроках української мови постійно має актуалізуватися діяльність, що спрямована формування орфоепічної грамотності. Вона передбачає розвиток навичок акцентування, тобто правильного наголошення слів. З цією метою учням пропонуються такі види роботи:

- виконання системи завдань з використанням математичної термінології;
- написання творів-мініатюр з лексикою математичного спрямування;
- проведення навчальних п'ятихвилин з теми «З любов'ю і повагою до рідного слова»;
- тренування пам'яті на заучування наукових пояснень термінів.

Аналіз науково-методичної літератури з порушеної проблеми, вивчення педагогічного досвіду вчителів НУШ дозволяє констатувати, що в початковому курсу української мови практичне застосування міжпредметних зв'язків є актуальним аспектом методики навчання. Опанування лінгвістичного матеріалу з граматики, української мови на сучасному етапі початкової освіти активно відбувається засобом міжпредметних зв'язків з природознавством, літературним читанням, математикою, образотворчим мистецтвом, музикою, співами. Така навчальна стратегія сприяє не тільки ефективному засвоєнню знань з української мови, а й формуванню міжпредметної компетентності молодшого школяра.

2.2. Організація та зміст експериментально-дослідного навчання початкового курсу української мови із застосуванням міжпредметних зв'язків

Аналіз концептуальних засад проблеми застосування міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови засвідчив

її великий навчальний потенціал. На користь цього твердження покликаються й вчителі початкових класів НУШ.

У межах предмету дослідження було проаналізовано теоретичні засади проблеми міжпредметних зв'язків, їх види та методика застосування в початковому курсі української мови. З огляду на актуальність порушеної проблеми вважаємо за доцільне організувати та провести експериментально-дослідне навчання початкового курсу української мови із застосуванням міжпредметних зв'язків і оцінити його ефективність.

В основу експериментально-дослідного навчання було покладено **гіпотезу** про те, що рівень оволодіння лінгвістичним матеріалом в учнів молодших класів підвищиться за умови систематичного застосування міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови.

Експериментально-дослідне навчання було організовано та проведено на базі Херсонської загальноосвітньої школи I-III ступенів навчання № 13 Херсонської міської ради. В організованому навчанні брали участь учні 4-х класів.

Основними аспектами організації навчання, що забезпечили успішні умови його подальшого впровадження було визначено такі:

1. Залучення до участі в експериментально-дослідному навчанні учнів із приблизно однаковим рівнем знань.
2. Відбір двох груп (класів) з однаковою кількістю учасників дослідного навчання.
3. Чітке визначення етапів експериментально-дослідного навчання та мети кожного з них.
4. Добір та опрацювання завдань для діагностики знань, умінь і навичок учнів та для формувального етапу навчання відповідно до загальнодидактичних і специфічних принципів навчання.
5. Визначення критеріїв оцінювання набутих у результаті експериментально-дослідного навчання знань, умінь і навичок.

У процесі організації експериментально-дослідного навчання молодших школярів відповідно до гіпотези та з метою реалізації означених умов було забезпечено наступне:

1. Було проаналізовано навчальний рейтинг учнів 4-х класів та з'ясовано, що в 4-А та в 4-Б класах школярі мають приблизно однаковий рівень знань. Це дало можливість залучити їх до участі експериментально-дослідному навчанні.
2. Відбір двох груп для впровадження експериментального навчання із застосуванням міжпредметних зв'язків – ЕК (4-А клас)- у початковому курсі української мови та КК (4-Б клас), що навчатиметься за традиційною системою. В обох класах – однакова кількість учасників. Це дає можливість точного статистичного оброблення отриманих результатів навчання та їх прозорого узагальнення.
3. Відповідно до гіпотези дослідження було визначено три етапи експериментально-дослідного навчання та їх мету:
  - перший етап – діагностувальний;
  - другий етап – формувальний;
  - третій етап – контрольню-узагальнювальний.
4. Мета діагностувального етапу полягає в діагностиці рівня знань, умінь і навичок учнів із виучуваної теми, констатації їх компетентності.

Мета формувального етапу полягає в розробці та експериментальному впровадженні вправ і завдань з української мови із застосуванням міжпредметних зв'язків.

Метою контрольню-узагальнювального етапу є аналіз, статистична обробка отриманих результатів навчання та узагальнення.

5. Розробка завдань для діагностики знань, умінь і навичок учнів та для формувального етапу навчання відповідно до загальнодидактичних і специфічних принципів навчання. Представлені в експериментальному

навчанні практичні вправи і завдання розроблено відповідно до принципів науковості, доступності і перспективності, віковідповідності, наочності. Серед специфічних принципів пріоритетними є такі: принцип уваги до мовної матерії, оцінки виразності мови, розвитку чуття мови, розуміння мовних значень.

6. Визначено критерії оцінювання набутих у результаті експериментально-дослідного навчання знань, умінь і навичок учнів відповідно до встановлених рівнів (високий, достатній, середній, низький).

Відповідно до означеної стратегії нами було проведено експериментально-дослідне навчання, **загальною метою** якого було підвищити рівень оволодіння лінгвістичним матеріалом в учнів молодших класів підвищиться засобом систематичного застосування міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови.

Перший етап дослідження – діагностувальний. Відповідно до мети цього етапу дослідного навчання було визначено такі завдання:

- провести діагностику рівня знань, умінь і навичок молодших школярів в КД та КК із виучуваної теми;
- оцінити отримані результати та констатувати рівень компетентності учнів із опрацьованого лінгвістичного матеріалу.

Для проведення діагностувального етапу експериментально-дослідного навчання було обрано матеріал, який відповідав навчально-тематичному плануванню: розділ «Частини мови», тема «Прикметник». З метою успішного вивчення даної теми учням було запропоновано етап актуалізації опорних знань із теми «Іменник», який може бути опорним і спростити сприйняття прикметника як самостійної частини мови.

Для практичного закріплення лексико-граматичних ознак прикметника було застосовано вправи і завдання з таким методичним матеріалом:

1. Прочитайте речення. За їх змістом вставте образні ознаки (прикметники) в потрібному відмінку.

2. До поданих словосполучень доберіть граматичні синоніми, складіть з ними речення.

3. З групами слів складіть художні речення або відшукайте авторські.

4. Визначте синтаксичну роль прикметників у тексті.

Тексти вправ до поданого методичного апарату мали не тільки навчально-виховний зміст, а й передбачали широкі можливості для реалізації міжпредметних зв'язків (Додаток А). Водночас у межах першого етапу експериментально-дослідного навчання на уроках української мови спеціальної уваги міжпредметним зв'язкам не приділялося. Роботу було проведено за традиційною методикою з опертям на вже набуті знання з української мови без урахування міжпредметних можливостей для вивчення прикметника.

Для підтвердження гіпотези було проведено діагностувальний зріз знань учнів. Його **ключове завдання** полягало в якісно-кількісному аналізі мовних знань, умінь і навичок учнів. Даний зріз було проведено у 4-а класі (експериментальний клас) та у 4-б класі (контрольний клас). У ході проведеного зрізу знань було проведено низку уроків за традиційною системою навчання.

Критеріями вимірювання було визначено високий, достатній, середній та низький рівні знань, умінь і навичок учнів про частини мови, зокрема про прикметник.

Відповідність показників даним критеріям регламентується програмовими вимогами із розвитку мовлення [41].

У межах експериментального навчання ми виходили з того, що показники відповідності критеріям такі:

1. Високий рівень – учні володіють літературною українською мовою, можуть вільно та зв'язно висловлювати свою думку,

оперуючи прикметниками. Володіють основними поняттями про прикметник як частину мови, його лексико-граматичні ознаки. Уміють ставити питання до прикметника від інших морфологічних одиниць, встановлюючи зв'язки. Мають великий словниковий запас, усвідомлюють роль прикметників у тексті (усному, писемному).

2. Достатній рівень – учні володіють українською мовою, подекуди припускаються поодиноких мовних огріхів у процесі вживання прикметників. Демонструють достатнє володіння знаннями, уміннями та навичками щодо розрізнення прикметників у тексті з-поміж інших частин мови. Подекуди мають труднощі щодо визначення ролі прикметників у текстах різних стилів.
3. Середній рівень – учні мають проблеми з володінням українською мовою, виокремленням прикметників з ряду інших частин мови. У мовленні тавтологія як результат невміння застосовувати лексичні можливості прикметника. Учні припускаються помилок у визначенні граматичних категорій прикметників. Здатні зв'язно висловлювати свою думку. У процесі побудови діалогу або монологу мають труднощі щодо доцільного використання відмінкових форм прикметників.. Мають труднощі у доборі синонімів, антонімів, омонімів прикметникового походження. Словниковий запас сформований недостатньо за рахунок недостатнього розуміння лексичних можливостей прикметника як повнозначної частини мови.
4. Низький рівень – учні мають суттєві проблеми з володінням українською мовою, погано відрізняють прикметник від інших частин мови. Під час визначення лексико-граматичних категорій прикметника припускаються грубих помилок у

визначенні роду, числа, відмінка прикметника та способу зв'язку його з іменником. Учні демонструють проблему у визначенні синтаксичної ролі прикметника та доцільності уживання його в текстах різних стилів.

Користуючись означеними критеріями оцінювання знань, умінь і навичок молодших школярів було визначено результати діагностувального етапу експериментально-дослідного навчання. Отримані результати першого етапу навчання показали, що учні в цілому засвоїли лінгвістичний матеріал, що демонструє таблиця 2.1.- Результати діагностувального етапу експериментально-дослідного навчання.

Таблиця 2.2. - Результати діагностувального етапу експериментально-дослідного навчання

Рівні	ВР		ДР		СР		НР	
	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК
Результати діагностувального етапу	9.5 %	9.6 %	29.6 %	32.7 %	54.8 %	53.9 %	6.1 %	3.8%

Після проведеної роботи учням було поставлено питання, які передбачали володіння загальними знаннями, опертя на вже набуті спеціальні знання з читання, природознавства, «Я у світі» тощо. Учні виявилися складно одразу надати відповіді, проте слід відзначити, що поставлені питання викликали в них інтерес та жваву реакцію.

Отже, аналіз отриманих результатів, опитування учнів та, безперечно, усвідомлення переваг застосування міжпредметних зв'язків у процесі навчання української мови вплинули на вибір стратегії експериментально-дослідного навчання. З метою підтвердження

гіпотези дослідження було організовано та проведено формувальний етап експерименту.

Другий етап дослідження – формувальний. Відповідно до мети цього етапу дослідного навчання було визначено такі завдання:

- розробити та експериментально впровадити вправи і завдання з української мови із застосуванням міжпредметних зв'язків.

В основі методичного апарату вправ і завдань, які планувалися для формувального етапу експериментально-дослідного навчання було передбачено міжпредметні зв'язки української мови з іншими предметами.

Продовжуючи вивчення розділу «Частини мови», було розпочато вивчення прислівника. Відповідно до програми та календарно-тематичного планування вивчення прислівника як частини мови починається в четвертому класі. Пропедевтична робота над прислівником починається в букварний період навчання грамоти. Вона полягає у розрізненні учнями слів-відповідей на запитання куди? як? де? звідки? коли?

У другому-третьому класах молодші школярі також оперують прислівниками. Вони поєднують слова в реченні за допомогою питань, добирають споріднені слова для визначення в слові кореня.

У четвертому класі учні вчать відрізняти прислівник від інших частин мови, насичують свій активний словниковий запас словами, що позначають ознаку дії, складають з ними речення. У четвертому класі учні спостерігають за роллю прислівників у тексті, їх функцією залежно від теми й мети висловлювання.

Аналіз нормативних документів, усвідомлення вимог програми щодо вивчення прислівника стало підґрунтям для розробки вправ і завдань із застосуванням міжпредметних зв'язків. Учнім було запропоновано завдання для роботи над прислівником, які передбачали різні види міжпредметних зв'язків. Проілюструємо це детальніше:

1. Реалізація міжпредметних зв'язків української мови з літературним читанням у процесі вивчення прислівника як частини мови.

- 1.1. Користуючись «Читанкою», випишіть із художніх творів 5-6 речень з прислівниками та співзвучними з ними словами.
- 1.2. Із авторських уривків творів випишіть словосполучення з прислівником. Визначте значення прислівників.

Мені нагадують людські серця крихке й тонке серце олівця – зламати легко, застругати важче, списати неможливо до кінця (Д.Павличко). Ми назавжди споріднені з весною, вона в серцях і у очах цвіте. (В.Сосюра). Сонце заходило безхмарно, беззагравно – як на сушу та на спеку. (О.Гончар) Василько розгублено оглянувся довкола. (П.Панч).

- 1.3. Які твори Д.Павличка, В.Сосюри, О.Гончара, П. Панча ви вивчали на уроках літературного читання? З якими творами цих авторів познайомилися самостійно?

2. Реалізація міжпредметних зв'язків української мови з природознавством у процесі вивчення прислівника як частини мови.

- 2.1. Визначте синтаксичну роль прислівників у поданому тексті.
- 2.2. Уважно опрацюйте представлені тексти і дайте відповіді на питання після них.

Осінь прийшла

День від дня холоднішало, опадало листя, пташки збиралися в купки невеличкими зграйками. Вони галасливо й дзвінко прощалися з рідними полями й лісами. Птахи мусили відлетіти далеко у вирій, адже тут взимку їм буде холодно.

Руденька білочка примостилася у дуплі тремтливої осики. Її дупло було маленьке та не дуже затишне. Часто вночі білочку мочив дощ. Білочка дуже сумувала.

У весняному лісі

Добре вже пригріває весняне сонечко, в лісі підсихає земля. Усе навколо оживає, а пташки співають веселіше. Їх повернулося додому вже чимало.

Ось уже й побачили першого метелика – це кропивниця! Як же вона встигла так швидко вирости? А, от-і, ні! Ці метелики перезимовують у щілині дерева. Саме тому вони з'являються першими.

Давайте підійдемо до мурашника. Виявляється, що він ожив теж! Скоро, за кілька діб, вони прокинуться від сну.

Пам'ятайте, що ніколи не можна руйнувати мурашник! Вони знищують лісових шкідників і цим допомагають зберегти ліс.

Як добре зараз у лісі! Зовсім не хочеться йти додому!
[43, С.228]

- 2.3. Які ознаки природи, описані в тексті, вказують на прихід осені/весни? Зачитайте їх вголос. Який осінній/весняний місяць описано в тексті? Доведіть свою думку. Виберіть у тексті прислівники, що означають відповідні явища природи, її стан.

У межах експериментально-дослідного навчання було розроблено комплекс вправ і завдань щодо вивчення числівника як частини мови. У роботі було обґрунтовано великий навчальний потенціал застосування міжпредметних зв'язків під час вивчення саме цієї частини мови. З огляду на означене розроблений методичний апарат до завдань передбачав опорні міжпредметні зв'язки української мови та математики. Оскільки числівник, як і прислівник, вивчається в

четвертому класі, то логіка нашого дослідження вимагає розроблення завдань, спрямованих на вивчення зв'язку числівника з іменником. Проілюструємо сказане на конкретних прикладах.

1. Реалізація міжпредметних зв'язків української мови з математикою у процесі вивчення числівника як частини мови.

1.1. Розкрийте дужки, поставте присудок у відповідній формі. Обґрунтуйте за допомогою правила правопис слів-присудків та їх число.

1.2. Поясніть, які з числівників виражають прості, складні і складені числа. Обґрунтуйте свою думку.

П'ять токарів (працювати) на верстатах нової інженерної конструкції. Вісім учнів (посісти) у змаганнях призові місця. Три роки напруженої роботи (вплинути) на стан здоров'я Юрія. Усі дванадцять членів комісії (висловитись) за продовження експерименту. На церемонію відкриття пам'ятника (приїхати) кілька представників діаспори. Сорок один делегат (проголосувати) за дану пропозицію. Багато читачів (відгукнутися) на нову рубрику.

1.3. Перепишіть поданий текст, замінивши цифри словами.

1.4. Поясніть значення кожного числівника.

Якщо раніше вчені вважали, що територія України була залюднена 150-200000 років тому, то нове відкриття стоянки в Закарпатті внесло корективи у вирішення цього питання. Результати досліджень виявили 16 культурних шарів, 100000 знахідок, що дало можливість простежити еволюцію знарядь праці впродовж 1000000000 років.

Першою писемною згадкою слова «україна» вважають запис у Київському літописі 1187 року. З середини XVI століття зустрічаємо її в зарубіжних джерелах. Так, у листі турецького султана Сулеймана до польського короля Жигмонта 1654 року наша земля названа Україною. Назва Україна зафіксована у європейських географіях у 1650, 1666. 1720 роках.

Французький інженер-картограф де Боплан склав три карти України (1648, 1650, 1660 рр.).

1.5. Розподіліть подані числівники на прості та складені у дві колонки. Визначте усно їх значення.

1.6. Які з чисел, що позначені числівниками відносяться до простих, складних або складених?

Сім...десять, дванадцять...,п...тий, чотир...сотий,триста двадцять вос...мий, шіс...надцять, оди...адцять, ч...тиринадцять..., тисяч... п...ят... сот вос...мий.

1.7. Утворіть відмінкові форми (Р.,Д., О.,М.) від числівників 11, 14, 200,, 900.

1.8. Зробіть висновок про наголошення у цих числівниках.

2. Реалізація міжпредметних зв'язків української мови з мистецькою освітньою галуззю у процесі вивчення числівника як частини мови.

2.1. Прочитайте і выпишіть числівники разом з іменниками, до яких вони відносяться. Поясніть їх вживання.

2.2. Після опрацювання тексту дайте відповіді на питання: У чому полягає творчий мистецький внесок художника Сластіона? Які техніки використовував художник?

Митець

Уродженець Сумщини кобзар І.Іванченко створив понад 50 пісень і дум, які виконував у селах 4 районів. У творчому доробку художника Сластіона -23 портрети кобзарів різних форматів , виконаних у техніках туги, перо, білило. Над портретною галереєю кобзарів письменник працював понад півстоліття – найбільш ранній із створених ним портретів виконаний у 1875 році, а останній – у 1928 році.

Бандуристи України

В Україні існувала Державна капела бандуристів , заснована у 1918 році. За 52 роки існування капела дала понад 544 концерти,

обдарувала піснею понад 4 мільйони людей, виїджаючи в турне по США, Канаді, Європі понад 60 разів.

2.3. Дайте відповіді на питання щодо музичних інструментів та музичної культури, заповнивши відповідні позиції у таблиці.

Нотний стан має	***	нот
У гітари	***	струн
У скрипки	***	струн
В оркестрі грає	***	скрипок
На піаніно можна грати в	***	руки
Диригент диригує	***	руками
У фортепіано	***	кольори клавіш

У результаті розробки та практичного впровадження міжпредметних зв'язків у навчанні початкового курсу української мови на формувальному етапі експериментально-дослідного навчання було зроблено такі висновки:

1. У процесі вивчення частин мови засобом міжпредметних зв'язків було актуалізовано знання учнів із літературного читання, математичної освітньої галузі, природничої, соціальної і здоров'язбережувальної та мистецької. Упровадження міжпредметного підходу в навчанні початкового курсу української мови сприяє формуванню загальної ерудиції молодших школярів та фокусує їх увагу на тих знаннях з інших предметів, які вони вже здобули. Таке практичне застосування набутих знань в роботі над лінгвістичним матеріалом розвиває міжпредметну компетентність учнів. Реалізація означених зв'язків демонструє взаємозв'язок наукових знань, сприяє виробленню умінь і навичок щодо їх практичного застосування.

2. Засобом застосування міжпредметних зв'язків на уроках української мови ілюструється важливість набутих на інших предметах знань в системі роботи над лінгвістичним матеріалом.

Таким чином, в учнів створюється цілісна, а не ізольована картина наукових понять, які корисні не тільки на конкретному уроці, а в загалом у житті.

3. Прикметно, що упровадження міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови, окрім поставлених специфічних завдань уроку активізує інші позитивні аспекти навчальної діяльності. Їх активне застосування сприяє розвитку творчо-пізнавальної діяльності, стимулює до самостійного пошуку цікавої інформації. Використання міжпредметних зв'язків дає можливість спростити сприйняття складної мовної теми шляхом актуалізації набутих знань з інших предметів.

Такі загальні спостереження та висновки було підкріплено статистичними даними, які представимо на третьому етапі експериментально-дослідного навчання.

Третій етап дослідження – контрольнo-узагальнювальний. Відповідно до мети було визначено завдання означеного етапу дослідження:

- проаналізувати, статистично опрацювати отримані результати навчання;
- порівняти результати діагностувального та формувального етапів експериментально-дослідного навчання та узагальнити їх;
- оцінити доцільність розроблених вправ і завдань на основі міжпредметних зв'язків та визначити правомірність гіпотези дослідження.

У процесі практичного впровадження розроблених вправ і завдань з розділу «Частини мови», теми «Прикметник», «Числівник», «Прислівник» було отримано результати, які ми представимо у таблиці 2.3. - Результати формувального етапу експериментально-дослідного навчання. Представлені результати було визначено на основі критеріїв оцінювання знань, умінь і навичок учнів, що були представлені в дослідженні.

Таблиця 2.3. Результати формувального етапу експериментально-дослідного навчання

Рівні	ВР		ДР		СР		НР	
	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК
Результати формувального етапу	9,5%	11,6%	29,6%	34,6%	54,8%	51%	6,6%	2,8%

Отримані результати свідчать, що в експериментальному класі (ЕК) збільшилися позитивні показники рівня якості знань молодших школярів із виучуваних тем. Розподіл за рівнями знань (високий, достатній, середній, низький) підтвердив позитивну динаміку по кожному рівню. Натомість у контрольному класі (КК), де учні займалися за традиційною системою вивчення лінгвістичного матеріалу з морфології, без застосування міжпредметних зв'язків, показники лишилися незмінними.

Узагальнення отриманих результатів та порівняння їх із даними діагностувального етапу експериментально-дослідного навчання дозволили виявити показники позитивної динаміки рівня знань, умінь і навичок молодших школярів. Розглянемо їх детальніше у таблиці 2.4 – Динамічні показники результатів експериментально-дослідного навчання. У таблиці використовуємо такі умовні скорочення:

ВР – високий рівень;

ДР – достатній рівень;

СР – середній рівень;

НР – низький рівень;

ДП – динамічні показники результатів експериментально-дослідного навчання в ЕК (різниця між формувальним і діагностувальним етапами).

Таблиця 2.4 – Динамічні показники результатів експериментально-дослідного навчання

Рівні	ВР		ДР		СР		НР	
	Діагностувальний етап	Формувальний етап	Діагностувальний етап	Формувальний етап	Діагностувальний етап	Формувальний етап	Діагностувальний етап	Формувальний етап
	ЕК	ЕК	ЕК	ЕК	ЕК	ЕК	ЕК	ЕК
ДП	9,6%	11,6%	32,7%	34,6%	53,9%	51%	3,8%	2,8%

На даному етапі дослідження було відзначено позитивну динаміку проведеної роботи та визначено узагальнений динамічний показник рівня знань молодших школярів по кожному з рівнів. Даний показник визначено з розрахунку даних, як різницю між формувальними та діагностувальним етапами навчання учнів. Отримані дані представимо в таблиці 2.5 – Узагальнені динамічні показники результатів експериментально-дослідного навчання.

Таблиця 2.5 – Узагальнені динамічні показники результатів експериментально-дослідного навчання

Рівні	ВР	ДР	СР	НР
Узагальнений динамічний показник	2%	1,9%	2,9%	1%

Як свідчать отримані результати, що ілюструють таблиці 2.4, 2.5, в експериментальному класі за кожним рівнем відбулися зміни. Так,

різниця між першим та другим етапом навчання в учнів, які мають високий рівень знань становить – 2%; достатній рівень -відповідно 1,9 %.

Прикметно, що кількість молодших школярів, які мають середній рівень знань зменшилася на 2,9 %, а тих , які мають низький рівень зменшилася відповідно на 1%.

Отримані результати статистично підтверджують позитивну динаміку навчальної діяльності молодших школярів з опрацьованих тем демонструють методичну доцільність розроблених вправ і завдань на основі міжпредметних зв'язків української мови з іншими предметами.

Статистика , що наведена на даному етапі дослідження прозора демонструє, що розроблені та впроваджені в освітній процес вправи і завдання мають не тільки навчальний потенціал, що реалізується на уроках української мови. У результаті проведеної роботи ми мали на меті, спираючись на опорні знання з інших предметів спонукати учнів до самостійного пошуку нової інформації, відбору дотичних тем з різних предметів, виокремлення цікавих та пізнавальних фактів.

Міжпредметні зв'язки між українською мовою та літературним читанням, математичною освітньою галуззю, мистецькою, соціальною та здоров'язбережувальною галузями освіти шляхом інтеграції опорного навчального матеріалу активно сприяє формуванню міжпредметної компетентності, а відтак – формуванню всебічно розвиненої особистості молодшого школяра.

Результати проведеного експериментально-дослідного навчання продемонстрували свою доцільність. Водночас, слід підкреслити, позитивну емоційну атмосферу, яка складалася на уроці в процесі експериментального вивчення лінгвістичного матеріалу на міжпредметній основі. Відповідна емоційна атмосфера сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу, підтримці партнерських стосунків між учнями та педагогом. Усе означене відповідає

передумовам успішного навчання в Новій українській школі та сприяє застосуванню міжпредметних зв'язків як ефективного засобу навчання.

Отже, проведене експериментально-дослідне навчання засвідчило позитивні результати в опануванні лінгвістичного матеріалу на уроках української мови. Статистичні дані, що продемонстровано в дослідженні переконливо підтверджують правомірність висунутої на початку роботи гіпотези

ВИСНОВКИ

У процесі роботи з теми дослідження «Методика застосування міжпредметних зв'язків в початковому курсі української мови» було відзначено актуальність порушеної проблеми та зроблено такі висновки:

1. Проаналізовано науково-методичну літературу з проблеми методики використання міжпредметних зв'язків в початковому курсі української мови. Досліджуване наукове питання є актуальним та перспективним в площині української лінгводидактики. Було визначено, що проблематика міжпредметних зв'язків, їх ролі і значення в освітньому процесі має авторитетні теоретичні засади.

Аналіз наукових досліджень учених дозволив виділити праці лінгводидактів, педагогів, психологів, які стали фундаментом для розроблення сучасних освітніх стратегій упровадження міжпредметних зв'язків у практичну площину.

Актуальність і перспективність порушеної у дослідженні проблеми підтверджується науковим інтересом таких учених: Г. Дорош, А. Каніщенка, М. Пентилюк, Л. Петрик, Г.Ткачук, Н.Ружицької та ін..

2. Досліджено концептуальні засади проблеми міжпредметних зв'язків, зокрема акцентовано увагу на їх можливостях у сучасній школі в науковому вимірі. У зв'язку з означеним актуалізується виокремлене нами з-поміж інших тлумачення основної дефініції дослідження. Міжпредметні зв'язки в роботі розглянуто як взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою. Дана категорія суголосна з іншими, важливими для нашого аналізу, науковими дефініціями. Досліджуючи концептуальні засади

порушеної проблеми, було виокремлено та проаналізовано такі: міжпредметна компетентність, інтеграція, інтегрований урок, інтегровані інновації тощо. Оскільки аналізовані категорії не є суто лінгводидактичними, а ґрунтуються на психолінгвістичних складових, то в межах предмету нашого дослідження було представлено наукові позиції психологів, психолінгвістів щодо означених понять.

Окрему увагу в нашій роботі було приділено аналізу державно-нормативної бази. Результати проведеної роботи вказують на те, що на сучасному етапі освітнього процесу, в Новій українській школі, надається перевага міжпредметним зв'язкам. Нормативні документи декларують доцільність застосування інтегрованого навчання початковій школі. Відповідно педагоги НУШ активно застосовують елементи внутрішньої та зовнішньої інтеграції. У роботі представлено приклади такої діяльності. Практично демонструють її застосування у першому класі уроки навчання грамоти.

У дослідженні підкреслено специфіку внутрішньої та зовнішньої інтеграції, яка є дотичною до міжпредметних зв'язків категорією. Так, на уроках навчання грамоти представлено можливості внутрішньої інтеграції в процесі розвитку навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, аудіювання, письма.

У роботі відзначено й потенційні можливості для міжпредметної інтеграції застосування за рахунок зовнішніх і внутрішніх зв'язків із читанням, математикою, фізичною культурою, образотворчим мистецтвом тощо.

3. Визначено роль міжпредметних підходів до навчання в системі інноваційних педагогічних технологій. З'ясовано, що серед сучасних педагогічних технологій навчання виділяють

модульні та локальні, а міжпредметні зв'язки виступають ефективним засобом їх упровадження в системі сучасної освіти.

У межах аналізу предмету дослідження виділено педагогічні технології М.Зайцева, Г.Домана. Так, було з'ясовано, що міжпредметні зв'язки у навчанні грамоти та математики в технології М.Зайцева ґрунтуються на наукових відкриттях про психічні та психофізіологічні особливості розвитку людини. Відповідно ті наукові засади психофізіологічної специфіки особистості, описані фізіологом І.Сеченовим, психологом і психіатром В.Бехтеревим, психологом О.Леонтьєвим стали засадничими для розуміння психології та фізіології молодшого школяра та можливості застосування технології Зайцева в міжпредметному контексті навчання.

Основним чинником технології Домана є мультидисциплінарність знань, тобто фактор міжпредметності у навчанні за цією технологією відіграє ключову роль. У роботі ми відзначаємо, що мозок дитини, на переконання Домана, має власну «базу знань». Для реалізації ідеї дослідження про роль міжпредметних зв'язків у навчанні, важливою є теза про те, що мозок людини від народження слід насичувати корисною інформацією, необхідними знаннями, які інтегруються.

У дослідженні було проаналізовано один з ефективних засобів педагогічної системи Ж.- О.Декролі. Учений зазначав, що значущу роль впроцесі навчальної діяльності мають освітні ігри. Акцентовано увагу на тому факті, що в Новій українській школі дидактичній грі надається чільне місце з-поміж інших дидактичних засобів навчання. Відповідно технологія освітньої гри Декролі також передбачає активне застосування міжпредметних зв'язків. Учений-педагог надавав перевагу

освітній грі, зважаючи на її смислове наповнення та навчальний ефект.

Було виділено та проаналізовано основні види освітніх ігор, що виділяє в авторській педагогічній системі Декролі. У дослідженні виокремлено такі: сенсорні, математичні, граматичні, ігри з грамоти. Основну увагу приділено географічним освітнім іграм, які реалізують можливість закріплення знань про велику літеру та правопис власних назв на міжпредметній основі.

Упровадження міжпредметних зв'язків (внутрішніх, зовнішніх) у системі сучасних педагогічних технологій передбачає для формування міжпредметної компетентності у молодших школярів та інтеграції в навчанні української мови, літературного читання, математичної галузі, соціальної та здоров'язбережувальної компетентності.

4. Досліджено особливості впровадження міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови. У роботі виокремлено види міжпредметних зв'язків, що є методично доцільними на уроках української мови, проаналізовано методику їх практичного застосування.

Аналіз перспективного досвіду вчителів Нової української школи, дозволяє констатувати, що упровадження в початковому курсу української мови міжпредметних зв'язків є актуальним аспектом методики навчання. У дослідженні наведено приклади вивчення лінгвістичного матеріалу засобом міжпредметного навчання на прикладі конкретних програмових тем. Вивчення грамоти, української мови на сучасному етапі початкової освіти активно відбувається засобом міжпредметних зв'язків з природознавством, літературним читанням, математикою, образотворчим мистецтвом, музикою, співами. З огляду на

означене у роботі було представлено приклади вправ, завдань, методичний апарат яких ґрунтується на міжпредметних засадах.

У дослідженні відзначено, що використання міжпредметних зв'язків української мови та математики доцільне не тільки в процесі вивчення конкретних тем, зокрема числівника.

Акцентовано увагу на тому, що вчитель має приділяти більше уваги на уроці роз'ясненню таких понять як число, цифра відповідно, як у мові – звук, буква. Своєю чергою, розуміння учнями лексичного поняття математичних категорій стає більш зрозумілим та засвоюється більш ефективно, коли його вводять у мовний контекст.

Описана в роботі навчальна стратегія сприяє не тільки ефективному засвоєнню знань з української мови, а й формуванню міжпредметної компетентності молодшого школяра.

5. Організовано та розроблено експериментально-дослідне навчання української мови із застосуванням міжпредметних підходів. Експериментальне навчання передбачало три етапи (діагностувальний, формувальний та контрольнo-узагальнювальний), до кожного з яких було визначено мету й завдання. В основу дослідження було покладено гіпотезу про те, що рівень оволодіння лінгвістичним матеріалом в учнів молодших класів підвищиться за умови систематичного застосування міжпредметних зв'язків у початковому курсі української мови.

У результаті проведеного навчання було впроваджено в навчання української мови вправ і завдань з розділу «Частини мови», теми «Прикметник», «Прислівник», «Числівник». Дані завдання, окрім поставлених специфічних завдань уроку активізували творчо-пізнавальну діяльність молодших школярів, стимулювали їх до самостійного пошуку цікавої інформації.

У межах реалізації основного завдання експериментально-дослідного навчання було розроблено завдання і вправи з виучуваних тем, що передбачали зв'язок із математичною галуззю, мистецькою, соціальною та здоров'язбережувальною. Усі вони відповідали принципам дидактики та лінгводидактики. Virізнялися спрямованістю на розвиток загальної ерудиції молодших школярів та актуалізацію опорних знань із тем, що передбачені програмою для вивчення.

Результати впровадження розроблених завдань було узагальнено та проаналізовано доцільність застосування їх в початковому курсі української мови. Отримані статистичні дані засвідчили, що різниця між першим та другим етапом навчання в учнів, які мають високий рівень знань становить – 2%; достатній рівень – відповідно 1,9 %, а кількість молодших школярів, які мають середній рівень знань зменшилася на 2,9%. Кількість учнів, які мають низький рівень зменшилася відповідно на 1%.

Отже, отримані показники підтверджують правомірність висунутої гіпотези дослідження. Важливим результатом проведеної роботи є той факт, що застосування міжпредметних зв'язків на уроках української мови ілюструється важливістю набутих на інших предметах знань в системі роботи над лінгвістичним матеріалом. Саме цей підхід до навчання української мови створює в учнів цілісну, а не ізольовану картину системи наукових понять. На уроках української мови, що передбачають застосування міжпредметних зв'язків формується розуміння про знання, які корисні не тільки на конкретному уроці, а в загалом у житті.

Порушена в роботі проблема міжпредметних зв'язків на уроках української мови в початкових класах є актуальною та перспективною. Проведене дослідження не вичерпує її повністю, а лише демонструє ґрунтовний аналіз окремого аспекту.

Подальшу перспективу аналізу вбачаємо дослідженні методики інтегрованого навчання української мови в Новій українській школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барсук С. Л. Інтегрований урок рідної мови і мовлення з образотворчим мистецтвом. Бібліотечка вчителя. 2000. №9-10. С. 16-23
2. Баршай Л. С. Індивідуалізація пізнавальної діяльності школярів. Початкова школа. 1991. №12. С. 18-20.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
4. Біляєв О. Т. Інтегровані уроки рідної мови. Дивослово. 2003. № 5. С. 36-40.
5. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. Початкова школа. 2002. №5. 36 с.
6. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навч. посіб. О. : «ТЕС», 2000. 148 с.
7. Бондар В. І. Дидактика: навч. посіб. К. : Либідь, 2005. 264 с.
8. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Інтегровані уроки зв'язного мовлення у 4 (3) класі: метод. посіб. для вчит., студ., метод. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 125 с.
9. Варзацька Л. О. Навчання української мови розв'язанням мовленнєвих завдань у початкових класах. Українська мова і література в школі. 2003. № 4-5. С. 46-48.
10. Вашуленко М. С. Інтегрування завдань з рідної мови й читання. Початкова школа. 1994. №6. 57 с.
11. Вашуленко М. С. Навчання грамоти, тематики, ознайомлення з навколишнім світом за інтегрованим підручником «Горішок»: метод. посібник. К. : А.С.К., 2000. 160 с.

12. Ващенко Л. М. Регіональне управління інноваційними процесами загальної середньої освіти. Навчальні модулі: посібник для слухачів системи післядипломної педагогічної освіти. К. : ВЦ «Тираж», 2005. 30 с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. : В. Т. Бусел. Ірпінь: В «Перун», 2001. 401 с.
14. Виготский Л. С. Педагогическая психология. М. : Педагогика, 1991. 468с.
15. Винницький О. Р. Мозок і парапсихологія. К. : Поліграф книга, 1996. 256 с.
16. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. К. : Либідь, 2005. 400 с.
17. Вознюк О. М. Інтегративний підхід до вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах : метод. посіб. Дрогобич : Коло, 2002. 72 с.
18. Гончаренко С. Ефективний засіб інтенсифікації навчання української мови в школі. Педагогіка і психологія. 1994. №4. 275 с.
19. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення : ін-т укр. мови НАН України. К. : КММ, 2014. 124 с.
20. Гузь К. Ж. Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови : посібник для вчителя. К. : Освіта, 1992. 326с.
21. Державний стандарт початкової державної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018 р. № 19. С. 637.
22. Іванчук М. Г. Інтеграція як наукова категорія. Педагогіка і психологія. 2004. № 1 (42). С. 23-31.
23. Ільченко В. Р. «Довкілля» – інтегрований природознавчо-науковий курс в 1-6 класах. Полтава : 1998. 12 с.

24. Інноваційні педагогічні технології: підручник / за ред. І. М. Дичиська. 2-ге вид., доповн. К.: Академвидав, 2012. 352 с. (Сер. : «Альма-матер»)
25. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи : метод. рек. / Н. М. Бібік та ін. К. : Початкова школа, 2002. 125 с.
26. Концепція розвитку педагогічної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
27. Костів Б. І. Інтегрований підхід до викладання фізики при підготовці фахівців автомобільного профілю в середніх професійно-технічних закладах. Л. : НМЦ Комітету просвіти, 1996. 103 с.
28. Кочан Н. І., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 249 с.
29. Лозова В. І. Педагогічні цінності сучасної освіти. Педагогічна і психологічна наука в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: у 5 т. К. : Педагогічна думка, 2007. Т. 1 : Теорія та історична педагогіка. С. 68-79.
30. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
31. Моргун В. Ф. Інтеграція і диференціація освіти особистісний та технологічний аспект. Пост методика, 1994 р. 167 с.
32. Олійник С.А. Урізноманітнення форм і методів навчання. Бібліотека вчителя. 2000. №9-10. С. 24-38.
33. Пентилюк. М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. К.: Ленвіт, 2011. 256 с.
34. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науко-методич. посіб. / за ред. О. Пометун. К. : А.С.К., 2006. 193 с.

35. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. : Генеза, 2002. 183 с.
36. Светловская Н. Об интеграции как методическом явлении и ее возможностях в начальном обучении. Начальная школа. 1990. №5 С. 57-60.
37. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2015. 319 с.
38. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. К. : Радянська школа. 1988. 304 с.
39. Тименко В. П. Матеріали з історії української літературної мови. Частина I, 1959. 360 с.
40. Типи інтегрованих уроків мови та мовлення / Варзацька Л. О. та ін. Початкова школа. 1996. №6. С. 13-17.
41. Типова освітня програма для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/3-4-dodatki.pdf>
42. Трубачева С. Е. Трансформація функцій шкільного підручника в умовах компетентнісного підходу. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / за ред. В. М. Мадзігон, О. М. Топузов. К. : Педагогічна думка. 2011. №11. С. 17-22.
43. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. інтегрований курс / за ред. А. Каніщенко, Г. Ткачук. К. : Промінь, 2003. С. 36-37
44. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. К. : Радянська школа, 1983. Т. 1. 496 с.
45. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів К. : Магістр S, 1998. 150 с.
46. Хорошковська О. Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. К. : 1999. 306 с.

47. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології: навч. посіб. К. :Академвидав, 2012. С. 7.
48. Черніков П. І. Моніторинг професійної діяльності викладача навчального закладу. Проблеми освіти. Вип. 56: наук. зб. : Мін-во освіти і науки України, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. К. : 2008. С. 35-40.
49. Шильцова Л. М. Технологія інтегрованого уроку. Бібліотечка вчителя 2000. №9-10. С. 16-23
50. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : Модульний курс: навч. посібник. К. : Вища школа, 2007. 823 с.
51. Ющук І. П. Українська мова. К. : Либідь, 2004. 640 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Інтегрований урок читання з теми:

Уявлення про ознаки віршів-небилиць *М Сингаївський „Що воно за диво?”*, *П.Мовчан „Сіяв шпак”*, *А.Григору „Переплутанка”* (2-й клас)

Мета дати уявлення про суттєві ознаки віршів-небилиць. Удосконалювати навички читання вголос і мовчки. Формувати уміння аналізувати текст з метою підготовки до виразного читання, порівнювати, зіставляти.

Обладнання підручники, наочний та дидактичний матеріал.

Тип уроку: інтегрований.

Хід уроку

I. Розвиток фонематичного сприймання.

1. Гра «Хто що промовляє».

Пригадайте, діти, вмить,

Як пшениченька шумить: ш-ш-ш!

Як в гайку струмок дзвенить: джр!-джр!

Як бджола в саду бринить: дз!-дз!

Як шумлять у птаха крила: ш-ш-ш!

В морі синьому вітрила: ш-ш-ш!

Вітер з гаєм розмовляє: ш-ш-ш!

Поміж листячком гуляє: ш-ш-ш!

Й ми всі трохи прошуміли,

Візьмемось тепер за діло.

2.Прочитати у різному темпі скоромовку.
Стриб-стриб-стриб — підстрибує по стерні рідня: перепілка, перепел,
перепеленя.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми уроку.

- Дорогі діти. Сьогодні ми з вами знову вирушимо у нову подорож на чудовому потягу «Поетичний». А назву станції, на якій він зупиниться, ви повинні самі прочитати або вгадати.

Який у нас настрій? Подивіться один на одного.

Учні (разом).

Сьогодні у житті моїм

Так ніжно, веселкове.

Добридень, мій учителю!

Добридень, рідна школо!

Відгадайте загадки.

Лід на річках, сніг на полях,

Віхола гуляє. Коли це буває?

(Взимку)

Тане сніжок; оживає лужок,

День прибуває.

Коли це буває?

(Весною)

- А відгадали ви це тому, що знаєте про що йшла мова, тому що це дійсно так було.

- Яке останнє слово я тільки що сказала? (Було)

- Правильно. А якщо до цього слова додати частку не, що станеться?

- Слово «було» перетвориться на «не було», тобто те, чого немає, не буває. Ось ми з вами підійшли до теми нашого уроку. Наш поїзд зупиняється на станції «Небилиці-Небувалиці». Що ж означають ці слова?

- Небилиці-небувалиці — це назва розповідей про те, чого не буває.

- Чому ж поети вигадують небилиці? Якщо ми прочитаємо ці веселі фантазії, ви зможете відповісти на моє запитання.

Отже, міцненько взяли за книжечку, потяг зупиняється.

III. Робота над змістом твору.

1. Читаємо першу небилицю «Що воно за диво» М. Сингаївського.

(Виходять чотири учні з читанками — це найкращі провідники потягу (діти, які найкраще читають у класі). Вони виразно читають).

— Діти, яка небувалиця вас найбільше здивувала? *(Діти самотійно, уважно читають небилицю і визначають, скільки небувалиць загадав поет).*

2. Вправляння у виразному читанні вірша.

- Який настрій потрібно передати читаючи вірш? (Веселий)

- Хотілося сміятися?

- Смійтеся, адже сміх продовжує життя людини, робить його радісним.

3. Читання вірша естафетою.

IV. Фізкультхвилинка.

V. Павло Мовчан «Сіяв шпак».

— Нас чекає ще одна смішна історія, яку придумав Павло Мовчан.

(Вийшли провідники іншого вагону і читають вірш).

- Діти, скільки тут небилиць? (Три)

- Які саме?

- Чи може шпак сіяти? (Ні)

- А чи можна посіяти мак? (Можна)

- А з нього виросте просо? (Ні)

- А що виросте?

(Мак)

- Правильно. Сієш мак, то й вродить мак.

- А де мелють зерно? (У млині)

- А яке зерно мелють? (Жито, пшеницю...)

- Для чого? (Щоб було борошно, пекти хліб)

- А навіщо хліб? (щоб їсти і жити)

- Правильно, діти. Хліб — це життя. Без хліба немає ні життя, ні пісні, ні вірша. От ми і відповіли на запитання автора.

VI. А. Григорук «Переплутанка».

Читання вірша вчителем.

Робота над змістом.

Спробуй відповісти на запитання автора.

- Чи є тут правда?

- Скільки небилиць згадав автор?

- Яка небилиця вам сподобалася?

- Розгляньте малюнок. Які дива зображені на ньому?

Читання слів у колонках.

подвір'я

коти

плоти

лебеді

пасеться

кабан

несеться

льоха

воді

пси

цаписько

ягнята

віл

кіт

індики

VII. Творча робота у зв'язку з прочитаним.

1. Згадайте і розкажіть смішний епізод зі свого життя.
2. Робота у парах.
  - Давайте складемо уявний діалог між:
    - 1 ряд — шпаком і мельником;
    - 2 ряд — двома маківками;
    - 3 ряд — вербою і кислицею. Заучування небилиці напам'ять.

VIII. Підсумок уроку.

Наша подорож закінчується.

Як називалася ця станція? («Небилиці-Небувалиці»)

- А що це таке? (Це вірші, у яких розповідається про те, чого не було)

- А навіщо нам це? (Щоб посміятися і здивуватися)

IX. Домашнє завдання.

Навчитися виразно читати небилицю М. Сингаївського «Що воно за диво»?

Вивчити напам'ять небилицю П. Мовчана «Сіяв шпак».

Намалювати свою небилицю.

Додаток Б

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Захарченко Анастасія Олексіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

12.11.2020
(дата)

підпис)

Захарченко Анастасія
(ім'я, прізвище)